

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav románských studií Univerzity Karlovy v Praze

Bakalářská práce

Barbora Velková

Francouzská demonstrativa a jejich funkce v odborném textu

French demonstratives and their function in scientific texts

Les démonstratifs en Français et leurs rôles dans les textes de spécialité

Praha, 2012

vedoucí práce: PhDr. Hana Loucká, CSc.

Děkuji vedoucí této práce PhDr. Haně Loucké CSc. za cenné rady a připomínky, ochotu, trpělivost a podporu nejen odbornou, ale i lidskou, kterou mi prokazovala v průběhu vzniku této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. 5. 2012

.....

Abstrakt a klíčová slova

**demonstrativa – demonstrativní determinant – demonstrativní zájmeno –
identifikace – aktualizace – deixe – endofora – exofora – anafora – katafora –
odborný text**

Demonstrativní determinant aktualizuje a identifikuje podstatné jméno ve výpovědi ukazováním do komunikační situace, do jazykového kontextu nebo do společně sdílené zkušenosti. Demonstrativní zájmeno reprezentuje totálně, částečně či pojmově svůj antecedent, který se nachází v komunikační situaci či v jazykovém kontextu. V odborném textu přispívají oba slovní druhy k jeho koherenci, k lepší orientaci čtenáře v tomto textu.

**demonstratives – demonstrative determiner – demonstrative pronoun –
identification – actualisation – deixis – endophore – exophore – anaphore –
cataphore – scientific text**

The demonstrative determiner actualizes and identifies noun in utterance by referring to the situation of communication, linguistic context, or to shared experience. The demonstrative pronoun represents totally, partially or conceptually its antecedent, which is contained in the situation of communication or linguistic context. Both parts of speech contribute to coherence and better orientation of the reader in academic text.

**demonstratives – déterminant démonstratif – pronom démonstratif – identification
– actualisation – deixis – endophore – exophore – anaphore – cataphore – texte de
spécialité**

Le déterminant démonstratif actualise et identifie le nom dans l'énoncé en désignant le référent de ce nom, qui se trouve dans la situation de communication, dans le contexte linguistique ou dans la connaissance partagée. Le pronom démonstratif représente son antécédent, qui se trouve dans la situation de communication ou dans le contexte linguistique, totalement, partiellement ou conceptuellement. Dans le texte de spécialité les deux parties du discours contribuent à la cohérence du texte et à mieux orienter le lecteur

Obsah:

Úvod	6
I. Teoretická část	
<u>1. Francouzské determinanty</u>	7
1. 1 Slovně-druhov $\acute{a}$ charakteristika determinantů	7
1. 2 Sémantická charakteristika determinantů – funkce determinantu v textu	10
<u>2. Demonstrativní determinanty</u>	13
2. 1 Morfo-syntaktická charakteristika demonstrativního determinantu	13
2. 2 Sémanticko-textová charakteristika demonstrativního determinantu	14
2. 2. 1 Exoforická funkce – ukazování do komunikační situace	16
2. 2. 1. 1 Exoforická funkce – prostorové ukazování	17
2. 2. 1. 2 Exoforická funkce – časové ukazování	18
2. 2. 2 Endoforická funkce – ukazování do jazykového kontextu	19
2. 2. 2. 1 Endoforická funkce – anaforické ukazování	19
2. 2. 2. 2 Endoforická funkce – kataforické ukazování	21
2. 2. 3 Ukazování do sdílené zkušenosti účastníků komunikace	22
<u>3. Francouzská zájmena</u>	25
3.1 Slovně-druhov $\acute{a}$ charakteristika zájmen	25
3. 2 Sémanticko-textová charakteristika zájmen	26
<u>4. Demonstrativní zájmena</u>	30
4. 1 Morfo-syntaktická charakteristika demonstrativních zájmen	30
4. 1. 1 Syntaktická charakteristika dem. zájmena ve formě jednoduché	31
4. 2 Sémanticko-textová charakteristika demonstrativních zájmen	32
4. 2. 1 Sémanticko-textová charakteristika dem. zájmen ve formě jednoduché	33
4. 2. 2 Sémanticko-textová charakteristika dem. zájmen ve formě složené	35
4. 2. 2. 1 Demonstrativní zájmeno ve formě složené ukazuje do komunikační situace	35
4. 2. 2. 2 Demonstrativní zájmeno ve formě složené má endoforickou funkci	36
<u>5. Francouzské odborné texty a jejich jazykové prostředky</u>	40
II. Praktická část	
<u>6. Rozbor užití francouzských demonstrativ v odborných textech</u>	43
6. 1 Demonstrativa ve vědeckém textu	43
6. 2 Demonstrativa v didaktickém textu	54
6. 3 Demonstrativa v populárně naučném textu	64
Conclusion	72
Resumé	75
Summary	76
Seznam použité literatury	77

Úvod

V této práci se budeme zabývat problematikou francouzských demonstrativ v odborném textu, tj. jakým způsobem nám tyto jazykové prostředky umožňují orientovat se v textu, identifikovat předmět řeči, ukazovat na předmět řeči do textu nebo do konkrétní komunikační situace. Zaměříme se na demonstrativní determinanty (*les déterminants démonstratifs*) i na demonstrativní zájmena (*les pronoms démonstratifs*).

Práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou. První část podává charakteristiku demonstrativ z hlediska slovně-druhového, morfo-syntaktického a sémanticko-textového. Pro komplexní charakteristiku je nutné nejdříve charakterizovat oba slovní druhy: tedy determinanty a zájmena obecně, až poté přejdeme k problematice demonstrativního determinantu a demonstrativního zájmena.

Nejdůležitějším prvkem teoretického rozboru je sémanticko-textová charakteristika obou jazykových prostředků. Zde popíšeme, jakých funkcí mohou demonstrativní determinanty a demonstrativní zájmena nabývat, klíčovými termíny budou pojmy identifikace, aktualizace, ukazování a především jazykový kontext.

Na základě teoretických závěrů z první části práce se budeme v praktické části zabývat analýzou konkrétního použití demonstrativ v odborných textech. Zvolili jsme tři texty z různých odborných oblastí: vědecký text pojednávající o lingvistických problémech, didaktický text z oblasti literární a text populárně naučný z oblasti medicíny.

V odborných textech najdeme specifické jazykové prostředky, které přispívají k jejich koherenci, jednoznačnosti, objektivitě a explicitnímu charakteru. Mezi tyto prostředky můžeme zahrnout právě demonstrativní determinanty a demonstrativní zájmena. Očekáváme, že všechna jejich použití v odborných textech budou jasně interpretovatelná v souladu s funkcemi, které popíšeme v teoretické části této práce, a že se nesetkáme s žádným případem, kdy bychom nedokázali použití daného demonstrativa zařadit, jako tomu může být v textech fiktivních – literárních.

Na základě analýzy reprezentativního vzorku demonstrativních determinantů a demonstrativních zájmen nacházejících se v jednotlivých textech poté shrneme výsledky, k nimž jsme došli během analýzy všech demonstrativ uvedených do textů.

1. Francouzské determinanty

Francouzské determinanty můžeme na základě prostudované literatury charakterizovat jakožto slovní druh určující podstatné jméno, s nímž tvoří základní jmenné syntagma. Jejich determinační funkce spočívá v aktualizaci podstatného jména jeho uvedením do konkrétní výpovědi a vymezením (delimitací) rozsahu jeho významu, tj. určením jeho reference vzhledem k mimojazykové skutečnosti, o níž se v konkrétní výpovědi vypovídá.

Francouzské determinanty předcházejí podstatné jméno a svými tvary se v rodě a v čísle shodují s určovaným jménem.

Determinanty signalizují slovnědruhově jmenné syntagma i ve spojení s jazykovými jednotkami jiných slovních druhů (*Il attend son oui. – Les si ne m'intéressent pas.*).

1. 1 Slovně-druhovú charakteristika determinantů

V současných gramatikách není determinant vždy popsán stejným způsobem. Některé příručky jej řadí spolu s adjektivy do jedné skupiny, jiné hovoří o determinantech jako samostatném slovním druhu a další o předeterminantech. V následující kapitole se pokusíme charakterizovat tento slovní druh, zaměříme se na rozdíl mezi adjektivem a determinantem a porovnáme jeho pojetí u různých autorů.

Determinanty jako samostatný slovní druh definuje Grevisse (1986, s. 900 - 906). Podle něj se jedná o slovní druh, který se shoduje v rodě a čísle se substantivem, které určuje, a zároveň umožňuje přechod jiných slovních druhů do kategorie substantiv:

Le déterminant est un mot qui varie en genre et en nombre qu'il reçoit, par le phénomène de l'accord, du nom auquel il se rapporte. Le déterminant se joint à un nom pour l'actualiser, pour lui permettre de se réaliser dans une phrase [...]. Le déterminant transforme n'importe quel mot, n'importe quel élément (syntagme, phonème, lettre, etc.) en nom [...]. Le déterminant permet de distinguer le genre et le nombre des noms, qui ne varient pas en genre et en nombre (Grevisse, 1986, s. 900).

Grevisse se rovněž vyjadřuje k tradici řadit determinanty do skupiny adjektiv jako determinativní adjektiva (*adjectifs déterminatifs*) a vysvětluje, proč tomu tak nemůže

být, v čem se oba slovní druhy liší. Jejich společná vlastnost je to, že se shodují se jménem v rodě a čísle, ovšem zásadní rozdíl je v jejich funkci ve výpovědi:

*On appelle aussi les déterminants adjectifs déterminatifs. Avec les adjectifs, les déterminants ont en commun de s'accorder avec le nom. Mais la fonction est différente: le déterminant ne peut être attribut (sauf **quel** et les numéraux, mais ils cessent dans ce cas d'être des déterminants), et il est nécessaire pour que la phrase soit régulière (sauf dans des cas particuliers). [...] On notera en outre: 1) que les déterminants ont une place fixe, alors que les adjectifs occupent les places variées, immédiatement avant ou après le nom ou détachés de celui-ci – ceci en dehors du fait qu'ils peuvent être attributs; - 2) que les déterminants ne sont pas susceptibles de degrés (au contraire de l'adjectif); - 3) que le nom est généralement accompagné d'un seul déterminant, alors qu'il peut y avoir deux ou trois adjectifs ou davantage; - 4) que les déterminants ne sont pas susceptibles d'être employés comme noms ou comme adverbes, alors que ces possibilités existent pour un certain nombre d'adjectifs [...]; - 5) que la variation en nombre et en genre affecte éventuellement, dans les déterminants, des formes spéciales (mon, ma, mes), alors que les variations des adjectifs concernent la désinence, souvent de façon purement graphique (Grevisse, 1986, s. 900 - 901).*

Autoři Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009, s. 276)¹ rovněž vydělují determinanty jako samostatný slovní druh; podle nich determinant vždy předchází jménu a podílí se na jeho aktualizaci ve výpovědi. Jeho hlavní funkcí je však schopnost určit jmenné syntagma podle následujícího schématu: $\text{GN}^2 \rightarrow \text{Dét}^3 + \text{N}^4$ (Riegel et alii, 2009, s. 276). Pomocí determinantu můžeme transformovat jiný slovní druh na podstatné jméno. Ve větě „*Un rien l'habille*“ (Riegel et alii, 2009, s. 276) se „*rien*“ díky připojení neurčitého členu změnilo ze zájmena v podstatné jméno. Autoři se též vyjadřují k tradici zařazení determinantů do skupiny adjektiv; uvádí, že jejich syntaktické a sémantické charakteristiky jsou rozdílné, a že jediná vlastnost, která je

---

¹ Riegel, M., Pellat, J.-Ch., Rioul, R. (2009) – Grammaire méthodique du français, PUF, Paris – v případě citování tohoto díla v textu jej budeme uvádět pod celým názvem, nikoli jménem autorů

² GN – groupe nominal, jmenné syntagma

³ Dét – déterminant, determinant

⁴ N – nom, podstatné jméno

adjektivům a determinantům společná, je schopnost shodovat se se jménem, před kterým stojí, v rodě a v čísle:

Une certaine tradition grammaticale a longtemps regroupé sous le terme d'adjectif tout « ce qui s'ajoute » au substantif, en fait tous les mots qui s'accordent avec le nom à l'intérieur du groupe nominal. Ces éléments, censés « déterminer », chacun à sa façon, le pivot nominal comprennent les expansions facultatives du nom que sont les adjectifs qualificatifs et relationnels, mais aussi les adjectifs dits démonstratifs, possessifs, indéfinis, interrogatifs et exclamatifs [...]. La plupart des linguistes considèrent aujourd'hui que, dans une langue comme le français, les seconds forment une partie du discours, celle des déterminants, syntaxiquement et sémantiquement distincte de celle des adjectifs. [...] La seule propriété qui soit vraiment commune aux déterminants et aux adjectifs (mais aussi à certains pronoms, aux participes passés et aux adjectifs verbaux) est leur variabilité en genre et en nombre et l'accord avec un terme nominal (Riegel et alii, 2009, s. 276).

Jan Šabršula rovněž definuje determinanty jako samostatný slovní druh, v některých jeho pracech ovšem pod názvem prédeterminanty (*prédéterminants*, Šabršula, 1975, s. 63):

Termín „determinant“ tedy chápeme úzce, za determinant považujeme omezený počet slov nezbytných k tomu, aby substantivum mohlo nabýt funkce větného členu (Šabršula, 1975, s. 21).

Uvádí, že prédeterminanty se u substantiva na rozdíl od adjektiv nekumulují a rozdílnost obou slovních druhů dále dokazuje permutačním testem na příkladech, které níže parafrázujeme (Šabršula, 1975, s. 63):

Le chien noir dort.

Místo slova noir můžeme dosadit například *vieux, gai*:

Le chien vieux dort.

Tímto dokážeme, že tato slova patří ke stejné třídě slov, tedy k adjektivům. Místo *noir* však nemůžeme dosadit *le, un, mon, ce, quel*:

*Le ce chien noir dort. *Le quel chien dort.

Mon, ce, quel, aucun tedy nepatří do stejné kategorie, nejsou to tedy adjektiva. Naproti tomu ale místo slova *le* můžeme dosadit *un, mon, ce, quel, certain*:

Mon chien noir dort. Certain chien noir dort.

Podle Šabršuly (1975, s. 63) tedy tyto jednotky mají společné určité funkční rysy a tím tvoří samostatnou kategorii determinantů.

V *Grammaire textuelle du français* (Weinrich, 1989, str. 201) autor klasifikuje determinanty jako členy (*articles*). Uvádí, že se jedná o morfémy, která uvádějí do vztahu jména s dalšími jazykovými znaky a vytváří tak mezi nimi vztah determinace:

Les articles sont des morphèmes dont la fonction dans le texte est de mettre des noms en relation avec d'autres signes linguistiques et d'établir ainsi entre eux une relation de détermination. C'est pourquoi on peut les appeler les morphèmes nominaux. En règle générale, les articles sont placés devant le nom dont ils assurent la détermination textuelle (prédétermination) (Weinrich, 1989, s. 201).

Závěr

V současné lingvistice jsou determinanty vyčleněny jako samostatný slovní druh, ne jako podskupina adjektiv, jak je popisují některé starší gramatiky. Tímto způsobem budeme v této práci na determinanty nahlížet i my: přestože některé charakteristiky jsou adjektivům a determinantům společné, nemůžeme je zařadit do jednoho slovního druhu. Determinant je nedílnou součástí jména či jmenného syntagmatu, bez něj nemůžeme takové jméno či syntagma do výpovědi zařadit, protože taková výpověď by byla agramatická. Naproti tomu adjektivum není nedílnou součástí jména nebo jmenného syntagmatu, pouze rozšiřuje jeho význam, kvalifikuje je. Jmenné syntagma může být bez adjektiva uvedeno do výpovědi.

1. 2 Sémantická charakteristika determinantů – funkce determinantu v textu

Podle Roberty Tomassone (2002, s. 209) je determinant nedílnou součástí jmenného syntagmatu (s výjimkou několika ustálených spojení, kdy je jméno do kontextu uvedeno bez něj). Svě tvrzení dokládá praktickým příkladem, kdy z jednoho textu odstraní všechny determinanty; takový text nejen že se po odstranění determinantů stává agramatickým, ale dokonce ho nejsme schopni přesně interpretovat. Jednotlivé věty zde nabývají různých významů podle toho, jaký determinant přiřadíme jednotlivým

jmenným syntagmatům. Zde tedy vidíme, že jednou z funkcí determinantu je i modifikace významu daného jména či syntagmatu, respektive celé věty.

Problematiku sémantické stavby věty rozpracovává Mluvnice češtiny (1987, s. 9 - 13), podle níž je význam věty určován především dvěma složkami: kognitivní a komunikativně-pragmatickou. Komunikativně-pragmatické složky se podílejí na **aktualizaci propozice** a **specifikují participanty** po stránce extenzionální (1987, s. 11). Tuto definici můžeme aplikovat i na větu francouzskou; do složky komunikativně-pragmatické můžeme zařadit francouzské determinanty, protože jejich funkcí ve větě je aktualizovat jméno (substantivum) či jmenné syntagma, a tím se podílejí na utváření významu této věty.

Toto potvrzuje i Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009), podle níž se determinanty podílejí na aktualizaci jména:

Ils assurent son passage de la langue dans le discours, pour former des expressions référentielles qui désignent des occurrences de la notion attachée lexicalement au groupe formé par le nom et ses expansions (Riegel et alii, 2009, s. 279).

Tomassone (2002, s. 211) navrhuje rozdělit determinanty do dvou hlavních skupin:

- **determinanty identifikující** (*identifiants*) - dovolují identifikovat referenta daného jména či syntagmatu na základě dané komunikační situace či jazykového kontextu; řadíme mezi ně: člen určitý (*le, la, les*), demonstrativní determinanty (*ce, cette, cet, ces*), přivlastňovací determinanty (*mon, ma, mes*) a člen neurčitý (*un, une, des*);
- **determinanty kvantifikující** (*quantifiants*), které pouze kvantifikují dané jméno či syntagma; patří mezi ně číslovky (*trois, cinq*), a determinanty neurčité v širším slova smyslu: determinanty záporné (*aucun, nul*), tázací (*quel*), vztažné (*lequel, laquelle*), zvolací (mají stejnou formu jako determinanty tázací), neurčité (*certain, tout, chaque* atd.) člen dělivý (*partitif, du, de la, des*) a komplexní determinanty (*un peu de, beaucoup de*).

V klasifikaci determinantů na identifikátory a kvantifikátory se Tomassone shoduje s Michèle Perret (1994, s. 31, 32), která však hovoří shodně s Šabršulou o předeterminantech (*prédéterminants*). Jediný rozdíl panuje v zařazení členu neurčitého.

Tomassone ho řadí ke skupině identifikátorů, protože podle ní má identifikační hodnotu – identifikuje dané jméno na základě náležitosti k určité třídě skutečností; podle Perret naproti tomu člen neurčitý patří mezi kvantifikátory, neboť určuje jednu skutečnost z mnoha existujících. Věta „*Une lune tourne autour de la terre*“ (Perret, 1994, s. 35) nám říká, že existuje mnoho měsíců, z nichž však pouze jeden obíhá kolem země. Perret rozlišuje dva typy použití členu neurčitého – **vyjmutí náhodného elementu z celku**, **náhodný výběr** (*extraction aléatoire*) a **záměrný výběr** (*extraction non-aléatoire*). V prvním případě vybíráme z třídy skutečností determinované neurčitým členem jakoukoli skutečnost. Věta „*Un triangle a toujours trois côtés*“ (Perret, 1994, s. 36) nám říká, že každý (jakýkoli) trojúhelník má vždy 3 strany. Tuto výpověď můžeme tedy vztáhnout k celé třídě trojúhelníků, jedná se tedy o generalizaci. Naproti tomu v druhém případě je skutečnost determinovaná neurčitým členem přesně identifikovaná pro mluvčího, ale nikoli pro komunikačního partnera. Ve větě „*Je suis allée voir un film*“ (Perret, 1994, s. 36) mluvčí hovoří o jednom určitém filmu, který viděl, ale nepokládá za důležité, aby jeho komunikační partner mohl tento film identifikovat.

Weinrich (1989, 202) charakterizuje neurčitý člen jako kataforický člen „*article cataphorique*“ (Weinrich, 1989, s. 202), tedy člen, který vyzývá, abychom se zaměřili na následující kontext, kdy může být jméno určené tímto členem blíže identifikováno, tedy vyzývá k post-informaci.

Závěr

Determinanty můžeme podle jejich sémantické charakteristiky rozdělit na dvě skupiny: identifikátory a kvantifikátory. V následujících kapitolách se budeme věnovat charakteristice determinantu demonstrativního, který patří do skupiny identifikátorů. Naším cílem bude nyní zjistit, jaké funkce v textu může demonstrativní determinant zaujímat a jakými způsoby identifikuje předmět řeči.

2. Demonstrativní determinant

V předchozí kapitole jsme charakterizovali francouzský determinant, a vyčlenili jsme jednotlivé třídy determinantů. Nyní se proto budeme věnovat pouze charakteristice determinantu demonstrativního, případně rozdílům mezi demonstrativním determinanem a dalšími determinanty, a to z hlediska morfo-syntaktického a sémanticko-textového.

2.1 Morfo-syntaktická charakteristika demonstrativního determinantu

V Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009, s. 279) autoři rozlišují dvě podtřídy determinantů: determinanty určité, mezi které řadí člen určitý, determinanty demonstrativní a determinanty posesivní; a determinanty neurčité, kam spadají všechny ostatní determinanty: člen neurčitý, člen dělivý, determinanty tzv. neurčité, záporné, tázací, zvolací a vztažné. Podle nich můžeme kombinovat neurčité determinanty mezi sebou, případně s determinanty určitými v jednom syntagmatu, nikoli však determinanty určité mezi sebou.

Grevisse toto tvrzení zpřesňuje a uvádí, že ne všechny neurčité determinanty jsou kombinovatelné mezi sebou:

*On n'emploie pas simultanément deux déterminants appartenant à la catégorie de l'article, du possessif, du démonstratif, de l'interrogatif, de l'exclamatif et du relatif. (Toutefois, le relatif contient l'article agglutiné.) Les numéraux et certains indéfinis peuvent s'employer sans autre déterminant, mais ils peuvent aussi être accompagnés d'un article défini, d'un possessif, d'un démonstratif : **Les deux femmes. Ces quelques erreurs. Mes trois amis** (Grevisse, 1986, s. 902).*

Determinant stojí vždy před jménem, a pokud před ním stojí i přívlastek (*epithète*), tak i před přívlastkem: **trois enfants – trois jeunes enfants**. V případě kombinace číslovky nebo neurčitého determinantu s členem, přívlastňovacím determinanem nebo demonstrativním determinanem, stojí tato číslovka či neurčitý determinant těsně před jménem, výjimku tvoří neurčitý determinant *tous*: **mes trois frères – ces quelques volumes – tous les enfants – toutes ces filles**.

Demonstrativní determinant se shoduje se jménem, ke kterému se vztahuje, v rodě a v čísle. V Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009) jsou

rozlišeny dvě formy demonstrativního determinantu: jednoduchá a složená. Forma jednoduchá čítá následující paradigma výrazů:

	SINGULIER		PLURIEL	
	devant consonne	devant voyelle	devant consonne	devant voyelle
Masculin	ce	cet	ces	ces
Féminin	cette			

(Riegel et alii, 2009, s. 285)

Formu složenou tvoříme podle následujícího schématu: „*ce N-ci, ce N-là*“⁵ (Riegel et alii, 2009, s. 285), kdy forma demonstrativního determinantu závisí na rodě a čísle jména, kterému determinant předchází, které aktualizuje. Uvedené částice *-ci, -là* jsou ke jménu připojeny spojovníkem v případě, že těsně následují za determinovaným jménem.

2. 2 Sémanticko-textová charakteristika demonstrativního determinantu

Jak jsme již uvedli výše, demonstrativní determinanty řadíme do skupiny identifikátorů; jejich funkcí je dát komunikačnímu partnerovi na vědomí, že předmět řeči je pro něj identifikovatelný, a to buď z jazykového kontextu, nebo ze situace, ve které se oba komunikační partneři nachází (komunikační situace). V následující kapitole popíšeme, jak se na schopnost identifikace demonstrativního determinantu dívají jednotliví autoři a jakým způsobem se tato identifikace v textu uskutečňuje.

Podle Michèle Perret (1994, s. 42) nás demonstrativum v textu vyzývá, abychom našli jeho referenta v bezprostřední blízkosti „*voisinage immédiat*“ (tamtéž). Touto blízkostí je podle ní míněna situační blízkost „*voisinage situationnel*“ (tamtéž) a jazykový kontext „*entourage discursif*“ (tamtéž).

Většina autorů, o kterých dále budeme mluvit, se shoduje v základním rozdělení funkcí, které může demonstrativní determinant v textu zajišťovat, a to stejným způsobem, jako uvádí Perret. Za výchozí teorii jsme zvolili rozdělení podle Mluvnicka češtiny 2 (1986, s. 92), podle níž jsou demonstrativa řazena do třídy slov tzv. deiktických, tedy těch, jejichž hlavní funkcí je *deixe*⁶, ukazování a to dvěma základními

⁵ N – nom, jméno

⁶ Vzhledem k tomu, že ve frankofonní lingvistice textu se užívá termínu „*deixe, déictique*“ pro exoforické odkazování, nepoužíváme proto termínu endoforická/exoforická *deixe*, jak je běžné např. v terminologii české lingvistiky.

způsoby: exoforické ukazování (situační) – demonstrativum identifikuje předmět řeči v konkrétní komunikační situaci, ve které se mluvčí nachází, ukazuje ke skutečnosti (k osobám, věcem, příznakům, okolnostem) přímo a často je toto ukazování doprovázeno gestem. Druhým způsobem je endoforické ukazování (kontextové) – kdy identifikujeme předmět řeči ukázáním do jazykového kontextu, a to dvěma způsoby: anaforicky⁷, kdy hledáme referenta v kontextu předcházejícím nebo kataforicky, kdy se referent nachází v kontextu následujícím (Weinrich, 1989, s. 205 uvádí pojmy pre-informace „*pré-information*“ pro označení kontextu předcházejícího a post-informace „*post-information*“ pro označení kontextu následujícího).

Toto rozdělení potvrzuje Geneviève de Salins (1996, s. 53), podle níž demonstrativní determinant představuje v textu dvě hlavní funkce. Funkci deiktickou, kdy se jedná o ukazování do situace (exofora), ve které se nachází mluvčí a jeho komunikační partner. Ten tedy může konkrétně vidět, o čem mluvčí hovoří. Součástí této exofory je podle autorky i časová reference „*réfèrence au temps*“ (tamtéž). Druhým způsobem ukazování je kontextová reference „*réfèrence contextuelle*“ (tamtéž), kdy použití demonstrativního determinantu slouží ke koherenci textu.

Pojem reference je důležitý pro pochopení textově-komunikačních funkcí demonstrativního determinantu v textu. Referent je předmět řeči, konceptuální kategorie, jež je popsána jazykovou jednotkou. Podle Loucké (2010, s. 13) můžeme rozlišit tři způsoby reference, způsoby odkazování: situační reference „*réfèrence situationelle*“ (tamtéž), kdy se referent nachází v konkrétní komunikační situaci, kontextová reference „*réfèrence contextuelle*“ (tamtéž), kdy hledáme referenta v jazykovém kontextu a společně sdílenou zkušenost „*connaissance partagée*“ (tamtéž), kdy je referent přítomen ve společně sdílené zkušenosti účastníků komunikace.

Demonstrativní determinant tedy identifikuje předmět řeči ukazováním:

1) exoforické ukazování, ukazování do komunikační situace (též deiktická funkce (Riegel et alii, 2009, s. 286)):

- prostorové ukazování – mluvčí má předmět řeči před očima, slovní popis může být doprovázen fyzickým gestem ukázání – *Ces fleurs sont belles*.

---

⁷ Někteří autoři používají pojem anaforické ukazování v jiném slova smyslu (Maingueneau, 1994, s. 32 – *déictiques anaphoriques*) než je uvedeno zde; ne jako ukazování do předcházejícího jazykového kontextu, ale jako ukazování do jazykového kontextu jako takového. V této práci však pro označení ukazování do jazykového kontextu budeme používat pojem endoforické ukazování.

- časové ukazování – mluvčí odkazuje k časovému úseku, ve kterém se spolu s komunikačním partnerem nachází či k takovému, který již uplynul či který teprve nastane – *Ce matin je suis allé chez le médecin. Ce jour-là j'ai vu Pierre passant vers la maison, où habitait ta mère.*

2) endoforické ukazování, ukazování do jazykového kontextu:

- anaforicky – do předcházejícího kontextu – *J'avais acheté des cadeaux à Paris. Après ma rentrée à Prague, j'ai offert tous ces cadeaux à ma mère.*

- kataforicky – do následujícího kontextu – *Après plusieurs heures, le médecin leur a finalement dit ces mots heureux: Il va s'en sortir!*

3) ukazování do sdílené zkušenosti účastníků komunikace (též *emploi mémoriel* (Riegel et alii, 2009, s. 287)):

Tu as réussi cet examen? – Non, il était trop dur, il faudra que je travaille encore beaucoup plus avant de le repasser.

2. 2. 1 Exoforická funkce – ukazování do komunikační situace

V případě exoforického ukazování hledáme referenta, k němuž odkazují jazykové jednotky použité v textu, přímo v komunikační situaci, mimo jazykový kontext. Perret (1994, s. 16) tento druh odkazování nazývá mimojazyková reference „*référence extra-discursive*“ (tamtéž) a podle ní může být doprovázeno gestem – ukázáním prstem či pohybem bradou:

La référence situationnelle ou extra-discursive est la désignation directe d'un référent dans la situation extérieure de l'énonciation: le GN renvoie directement à un objet du monde (Perret, 1994, s. 16).

Charaudeau dále upřesňuje, že referent se nachází v komunikační situaci spolu s mluvčím a jeho komunikačním partnerem a toto ukazování bývá doprovázeno gestem:

Le démonstratif a pour fonction de désigner un être physique qui se trouve dans l'environnement des deux interlocuteurs. Il est donc visible pour ceux-ci et c'est la raison pour laquelle sa désignation s'accompagne le plus souvent d'un geste mimique de visage qui oriente les regards (Charaudeau, 1992, s. 221).

De Salins (1996, s. 53) potvrzuje, že toto ukazování je možné díky přítomnosti mluvčího a jeho komunikačního partnera v téže komunikační situaci, tedy prostorového a časového určení dané komunikační situace – teď/tady „*ici/maintenant*“.

Céline Guillot (2006, s. 5) v případě určení tohoto výchozího bodu zejména pro prostorovou orientaci hovoří o tzv. deiktickém centru „*centre déictique*“ (tamtéž), které může být orientováno různě vzhledem k povaze různých jazyků a době, ve které se nacházíme. Podle autorky rozlišujeme systémy, kdy tímto centrem je osoba mluvčího, v tomto případě je lokalizace referentů uváděna vzhledem k vzdálenosti od mluvčího, nebo systémy, kdy tímto deiktickým centrem může být mluvčí či další osoby, které jsou přítomny v komunikační situaci, v tomto případě je referent lokalizován vzhledem k osobám, které jsou deiktickým centrem.

2. 2. 1. 1 Exoforická funkce – prostorové ukazování

Demonstrativní determinant slouží k identifikaci referenta, který se nachází v prostoru kolem mluvčího a jeho komunikačního partnera. Jak uvádí Grevisse (1986, s. 958) lokalizace referenta v prostoru se děje vždy vzhledem k mluvčímu, tady (*ici*) je tedy místem, kde stojí mluvčí:

„*Je vous offre ces fleurs pour vous remercier (les fleurs que le locuteur a dans les mains)*“ (Grevisse, 1986, s. 958).

Podle Charaudeaua (1992, s. 221) může být daný prostor dále blíže upřesněn a to pomocí částic *-ci*, *-là*, autor uvádí následující příklady (pokud není uveden pramen, odkud příklad pochází, jedná se o autorův vlastní příklad):

1) ukazování do prostoru bez upřesnění (*sans précision*):

„*Il a été tiré de l'édition originale de cet ouvrage quarante exemplaires.*“ – Věta podle autora pochází z 2. stránky z přebalu knihy.

Dominique Maingueneau (1994, s. 46) nazývá tento typ ukazování jako ukazování k textovému poli „*champ des textes, champ textuel*“ (tamtéž); tento postup je typický zejména pro odborné texty jako prostředek orientace v textu.

„*Puis-je savoir qui est cette charmante personne que tu ne m'as pas présentée?*“ – Mluvčí, který ukazuje na jednoho z hostů.

2) ukazování do prostoru s upřesněním (*avec précision*) – v tomto případě mluvčí za pomoci přípony *-ci* označuje ve svém subjektivním prostoru to, co je mu bližší, za pomoci přípony *-là* to, co je vzdálenější:

„*Cette voiture-ci est bien différente de toutes celles qui se trouvent dans le salon d'exposition.*“

„*Cette photo-ci me plaît plus que celle-là.*“

3) ukazování do prostoru s nepravým upřesněním (*avec fausse précision*) díky neutralizaci významové opozice mezi příponami *-ci*, *-là*, ve prospěch přípony *-là*:

„*Tu prends d'abord cette ligne-là, puis celle-ci (ou celle-là) et encore celle-là (ou celle-ci).*“ – Větu pronáší mluvčí, který ukazuje někomu cestu na plánu metra.

2. 2. 1. 2 Exoforická funkce – časové ukazování

V případě časového ukazování je referent identifikován vzhledem k momentu, ve kterém se mluvčí spolu se svým komunikačním partnerem nachází – teď / *ici* případně jak uvádí Grevisse (1986, s. 961) vzhledem k době, kdy se odehrávají vyprávěné události:

À *cette époque* j'habitais loin d'ici (v době, kdy se odehrála událost, o které mluvčí mluvil nebo bude mluvit).

V případě časového ukazování může být referent rovněž blíže určen pomocí částic *-ci*, *-là* (Charaudeau, 1992, s. 222), autor uvádí i následující příklady (pokud není uveden pramen, odkud příklad pochází, jedná se o autorův vlastní příklad):

1) časové ukazování bez upřesnění (*sans précision*) – popisovaná doba je totožná s tou, kdy je pronesena výpověď:

„*J'accuse réception ce jour de votre lettre de 8 courant...*“ (v tomto případě se jedná o obchodní dopis, podle De Salins (1996, s. 53) je spojení „*ce jour*“ používáno pouze v administrativní komunikaci)

„*Ce matin, j'ai fait la grasse matinée.*“

„*Nous nous retrouvons ce midi pour déjeuner ensemble.*“

2) časové ukázání s upřesněním (*avec précision*):

- přípona *-ci* podle Charaudeaua (1992, s. 222) ukazuje k takovému momentu z minulosti nebo budoucnosti, který má určité časové spojení s přítomným časem výpovědního aktu mluvčího:

„*Ces jours-ci nous ne nous sommes pas vus souvent.*“ – podle Charaudeaua můžeme nahradit spojením *ces jours derniers*

„*À cette heure-ci, il y a cinq ans, nous fîmes connaissance.*“ – podle Charadeaua můžeme nahradit spojením „*à l'heure de maintenant, il y a cinq ans*“

- přípona *-là* ukazuje k momentu z minulosti nebo budoucnosti, který nemá žádné spojení s přítomným časem výpovědního aktu mluvčího:

„*Ce matin-là, en se réveillant, il découvrit un poil insolite sur le bout de son nez.*“ Tuto větu můžeme přeložit jako: Když se probudil toho rána, našel na konci svého nosu zvláštní chlup.

„*Cette année-là, il y eut une récolte mémorable.*“ Tuto větu můžeme přeložit: Toho roku byla památá úroda.

2. 2. 2 Endoforická funkce – ukazování do jazykového kontextu

V části odborné literatury, která se věnuje tomuto tématu, se setkáme rovněž s pojmem anaforické ukazování, kdy je však pojem anafora použit v širším slova smyslu a představuje odkazování do jazykového kontextu obecně. Jak jsme již vysvětlili výše, na následujících stránkách budeme pro ukazování do jazykvého kontextu používat pojem endofora či endoforické ukazování.

Endoforické ukazování je tedy takové ukazování, kdy hledáme referenta v jazykovém kontextu (podle Maingueneau (1994, s. 32) též v kotextu). Referent může být v textu již zmíněný, demonstrativní determinant v tomto případě slouží jako připomenutí „*rappel*“ (Charaudeau, 1992, s. 222) a jedná se tedy o anaforické ukazování. V případě, že demonstrativní determinant ukazuje k referentovi, který bude v textu teprve zmíněn, slouží jako předjímání „*anticipation*“ (Charaudeau, 1992, s. 223) a jedná se o kataforické ukazování.

2. 2. 2. 1 Endoforická funkce – anaforické ukazování

V tomto případě nám demonstrativní determinant říká, abychom orientovali pozornost k předchozímu kontextu, protože referenta, ke kterému ukazuje, najdeme právě tam. Weinrich (1989, s. 205) pro tento typ hledání referenta používá pojem pre-informace „*pré-information*“ (tamtéž). Anaforické ukazování přispívá ke koherenci textu a velmi často též k jeho stylistické úpravě; použitím určitého typu anafor se můžeme vyhnout opakování stejných slov v textu.

Charaudeau (1992, s. 223) nabízí klasifikaci typů anafor – tedy jakým způsobem ukazují ke svému referentovi, spolu s příklady a prameny, odkud tyto příklady pochází (pokud není uveden pramen, odkud příklad pochází, jedná se o autorův vlastní příklad):

1) anafora s použitím stejného slova, případně synonyma (*avec reprise de même terme, ou d'un synonyme*):

„*Mais il existe une limite en dessous de laquelle les détails deviennent flous; cette limite s'appelle la distance minimale de vision distincte. Cette distance varie d'un observateur à l'autre.*“ (blíže neurčená učebnice fyziky)

„*[Elle] tient dans sa main droite une photographie bistrée représentant un homme en redingote noire (...) Cet homme – James Sherwood – fut la victime d'une des plus célèbres escroqueries de tous les temps.*“ (G. Perec, *La Vie mode d'emploi*, Hachette)

2) anafora s použitím shrnujícího výrazu (*avec emploi d'un terme-résumé*) – v tomto případě nahrazujeme jeden nebo více referentů jedním shrnujícím výrazem:

„*Nous savons qu'avec une lentille convergente on peut former l'image d'un objet sur un écran; cette image est renversée. Refaisons cette expérience avec une loupe.*“

„*Ces particules s'électrisent alors au contact des gouttelettes ascendantes, de sorte que le nuage orageux ressemble à une immense machine à fabriquer des charges électriques. (...) Cette électrisation est plus importante (...).*“ (obě ukázky pocházejí z blíže neurčené učebnice fyziky)

3) anafora s použitím specifického výrazu (*avec emploi d'un terme spécifique*), který identifikuje předmět řeči tím, že ukazuje k jedné z jeho částí, k některé z jeho zvláštností či ho jednoduše zpřesňuje:

„*À cette altitude, les gouttelettes se transforment en cristaux de glace (...). Ces particules s'électrisent alors au contact de (...).* (Manuel de physique)

„*Il avait acheté un vieil appareil à l'armée de l'air. Cet avion n'était plus en mesure de voler. Aussi, comptait-il l'exposer dans son jardin.*“

4) anafora s použitím metafory (*avec emploi d'un terme métaphorique*), která identifikuje předmět řeči sémantickým přenosem:

„*La drogue, ce fléau des temps modernes!*“

„*Il y a toujours, après la mort de quelqu'un, comme une stupéfaction qui se dégage, tant il est difficile de comprendre cette survenue du néant.*“ (G. Flaubert, *Madame Bovary*)

Wilmet (2010, s. 493) uvádí 4 typy anafory spolu s příklady, které pochází pouze z krásné literatury, na rozdíl od Charaudeaua:

1) anafora opakovaná (*anaphore répétitive*):

„*Un lièvre en son gîte songeait*

(*Car que faire en un gîte, à moins que l'on ne songe?*);

Dans un profond ennui ce lièvre se plongeait...“ (La Fontaine, Fables, II, 14)

2) anafora analogická (*anaphore analogique*):

„*La seule personne qui me reçut mal, et dont j'aurai le moins attendu cette injustice, fut Mme de Bezenval.*“ (J.-J. Rousseau, Les confessions, coll. Rencontre, II, 63)

3) anafora metonymická (*anaphore métonymique*):

„... *Dans un profond ennui ce lièvre se plongeait;*

Cet animal est triste, et la crainte le ronge.“ (La Fontaine, Fables, II, 14)

4) anafora metaforická (*anaphore métaphorique*):

„*Jean-Jacques, ce tison, Voltaire, ce flambeau.*“ (Hugo, France et Âme, dans La légende des siècles, 14 septembre 1874)

Pokud porovnáme klasifikaci obou autorů, můžeme vidět, že ač každý uvádí pro jednotlivé typy jiné názvy, rozdělení druhů anafor je podobné podle toho, jakým způsobem ukazuje ke svému referentovi. Vzhledem k povaze své práce a textů, kterým se budu věnovat, se v pozdější analýze textů přikloním ke klasifikaci typů anaforického ukazování podle Charaudeaua.

2. 2. 2. 2 Endoforická funkce – kataforické ukazování

V případě, že použijeme demonstrativní determinant tak, aby orientoval pozornost komunikačního partnera do následujícího kontextu, podle Weinricha (1989, s. 206) post-informace (*post-information*), jedná se o kataforické ukazování. Předmět řeči, který je do výpovědi uveden spolu s demonstrativním determinanem, bude tedy teprve identifikován v textu, který následuje. Tento druh ukazování rovněž přispívá ke koherenci textu, tak jako anaforické ukazování.

Charaudeau (1992, s. 225) nabízí klasifikaci typů katafory spolu s příklady a prameny, odkud příklady pochází (pokud není uveden pramen, odkud příklad pochází, jedná se o autorův vlastní příklad):

1) **předmět řeči uvedený do výpovědi demonstrativním determinativem je identifikován v následujícím kontextu** (*l'être désigné est qualifié par le contexte qui suit*), často za pomoci vedlejší věty vztažné (*relative*):

„*Nous voilà maintenant dans **ce Paris** qui allie tradition et modernité.*“

„*Cachez **ce sein** que je ne saurais voir.*“

2) **předmět řeči uvedený do výpovědi demonstrativním determinativem představuje výsledek popisu, který je vyjádřen v následujícím kontextu** (*l'être désigné représente le résultat d'une description*):

„*Je garderai toujours le souvenir de **ces combinaisons géniales**, lorsque Platini, Giresse et Tigana organisaient le milieu du terrain de l'équipe de France.*“

„*Tu as vu **cette architecture**, de l'époque où les architectes créaient en fonction de l'environnement?*“

3) **předmět řeči uvedený do výpovědi demonstrativním determinativem je označen jménem, které je přiřazeno jinému jménu nacházejícímu se v následujícím kontextu** (*l'être désigné représente la qualification qui est attribuée à un être qui se trouve dans le contexte qui suit*):

„*Et **cette fragilité** de l'homme qui se cache sous le masque de l'arrogance.*“

„*Voyez **cette absurdité** de la guerre. Elle engendre quelques héros pour des millions de morts et d'abandonnés.*“

2. 2. 3 Ukazování do sdílené zkušenosti účastníků komunikace (též *emploi mémoriel*)

Loucká (2010, s. 15) definuje ukazování do sdílené zkušenosti účastníků komunikace jako referenční vztah, kdy referent, ke kterému je ukazováno, je přítomen v mysli (v paměti) účastníků komunikace:

La connaissance partagée est une relation référentielle où l'élément mentionné dans le texte tire sa référence de la connaissance partagée des choses du monde entre les participants de la communication; cet élément est présent dans l'esprit, dans la mémoire des participants (Loucká, 2010, s. 15).

I další autoři uvádí tento druh ukazování; Wilmet (2010, s. 495) hovoří o paměťové exofoře „*exophore mémorielle*“ (tamtéž) a uvádí následující příklad:

„*Souviens-toi de nos vacances, **cette mer, ce sable, ce ciel**...*“

Demonstrativní determinanty ukazují k jmennému syntagmatu „*nos vacances*“; demonstrativní determinanty ovšem nejsou identifikovatelné pouze anaforicky na základě předcházejícího jazykového kontextu a syntagmatu „*nos vacances*“, ale ukazují ke společně prožité zkušenosti komunikačních partnerů: prázdniny u moře. Wilmet (2010, s. 495) uvádí i další příklad:

„*Ils s’offrent ces bijoux à plusieurs dizaines de millions anciens que les boutiques de luxe ont mis en vitrine pour les fêtes.*“ (Georges Marchais apud Fraser et Joly 1979)

V tomto případě bychom mohli interpretovat použití demonstrativního determinantu kataforicky, ukazující na spojení „*à plusieurs (...)*“, nicméně opět bez znalosti konkrétní komunikační situace nejsme schopni použití tohoto determinantu interpretovat.

Charaudeau (1992, s. 226) hovoří o kolektivní paměti „*mémoire collective*“ (tamtéž) a tvrdí, že mluvčí předpokládá, že jeho komunikační partner spolu s ním sdílí informace o určité události. Uvádí následující příklady (pokud není uveden pramen, odkud příklad pochází, jedná se o autorův vlastní příklad):

„*Pourquoi partir à cette heure de pointe sur ces routes envahies par des automobilistes que se ruent vers leur lieu de vacances?*“

Vidíme, že oba demonstrativní determinanty ukazují do kataforického kontextu, avšak syntagma „*cette heure de pointe*“ jsme schopni interpretovat, pokud se nacházíme s mluvčím ve stejné komunikační situaci, nebo jsme obeznámeni s konkrétní situací, ve které se nachází. Totéž platí o spojení „*ces routes*“, které je rovněž dále určeno kataforicky („*routes envahies par des automobilistes*“), opět však musíme s mluvčím sdílet konkrétní zkušenost o komunikační situaci, ve které se nachází, abychom věděli, o jakých silnicích mluvčí hovoří. Další Charaudeauův (1992, s. 226) příklad:

„*Je ne voudrais pas me trouver dans cette situation inconfortable d’avoir à mentir pour rassurer mes partisans.*“

Věta je pravděpodobně pronesena příslušníkem některé politické strany, který je konfrontován s určitým problémem. Nicméně abychom mohli popsat konkrétní situaci, o které mluvčí hovoří, opět s ním musíme sdílet informace o jeho komunikační situaci.

O společně sdílené zkušenosti partnerů v komunikační situaci najdeme zmínku i v *Grammaire méthodique du français* (Riegel et alii, 2009, s. 287, *emploi cataphorique ou mémoriel*). Uvádí, že v tomto případě je jmenné demonstrativní syntagma dále ve větě rozvinuto, informace nutné k interpretaci referenta, k němuž ukazuje

demonstrativní determinant, jsou tedy dohledatelné, ovšem referent je přítomen v paměti komunikačních partnerů, a pronesená výpověď tedy vyvolává vzpomínku na tohoto referenta:

Závěr

V této kapitole jsme charakterizovali francouzské demonstrativní determinanty ze dvou hledisek: morfo-syntaktického, z něž vyplynulo, že demonstrativní determinant ve francouzském jazyce nabývá čtyř forem: *ce, cette, cet, ces*, a vždy stojí buď těsně před substantivem, které určuje, nebo před přídavným jménem, které je mu anteponováno, případně před jiným determinatem, se kterým je kombinovatelný (např. číslovkou); a z hlediska sémanticko-textového, kde jsme zjistili, že demonstrativní determinant identifikuje referenta, k němuž ukazuje determinované jméno, třemi možnými způsoby: ukazováním do konkrétní komunikační situace, ve které se nachází mluvčí a jeho komunikační partner, ukazováním do jazykového kontextu a do společně sdílené zkušenosti všech komunikačních partnerů. V předchozí kapitole nezmiňujeme afektivní užití demonstrativního determinantu, neboť toto není pro naši práci relevantní. V této práci se budeme věnovat rozboru fungování demonstrativ v textech odborných, ve kterých se s tímto jevem neseťkáme. Charaudeau (1992, s. 226 - 231) charakterizuje toto užití demonstrativního determinantu, se kterým se můžeme setkat převážně v literárních textech. Mluvíme o případech, kdy použití demonstrativního determinantu má v textu i jiné funkce než výše uvedené, jako např. efekt konkretizace, zvýraznění daného syntagmatu „*mise en présence*“ (Charaudeau, 2002, s. 227), kdy mluvíme o efektu singularizace a typifikace, či naopak určité oddělení daného referenta od komunikační situace „*mise en distance*“ (Charaudeau, 2002, s. 230), kde uvádí efekty oddělení, idealizace a zdvořilosti.

3. Francouzská zájmena

3.1 Slovně-druhov^á charakteristika zájmen

Podle Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009, s. 357, 358) jsou zájmena samostatným slovním druhem. Syntakticky tvoří relativně homogenní skupinu, avšak z hlediska sémantického a komunikativně-textového mohou představovat velké množství funkcí a referenčních vztahů. Autoři dále tvrdí, že název celé skupiny – zájmena (*pronoms*) je nešťastně zvolený, neboť etymologicky nás nutí chápat zájmena jako slova, kterými nahrazujeme jména „*pronom – à la place d'un nom*“ (tamtéž). Důvody pro toto tvrzení jsou následující: zájmena podle nich jen zřídka fungují jako ekvivalent izolovaného jména, častěji nahrazují celé jmenné syntagma:

„*Cette pêche est mûre. Elle doit être mangée maintenant*“ (Riegel et alii, 2009, s. 358).

Osobní zájmeno „*elle*“ v uvedeném příkladu nenahrazuje pouze podstatné jméno „*pêche*“, nýbrž konkrétní jmenné syntagma (demonstrativní determinant + jméno) „*cette pêche*“. Jako druhý důvod uvádí, že velká část zájmen, zejména zájmena osobní já nebo ty, nenahrazují nic, ale přímo odkazují ke svému referentovi na základě jejich významu:

D'autre part, beaucoup de pronoms (p. ex., les pronoms personnels je et tu) ne « remplacent » strictement rien, mais désignent directement leurs référents en vertu de leur sens codé (le pronom je désigne la personne qui dit « je » et quelqu'un peut renvoyer à une personne non autrement déterminée) (Riegel et alii, 2009, s. 358).

Autoři dále tvrdí, že zájmena nejčastěji zastupují jmenná syntagmata, nicméně se mohou chovat i jako funkční ekvivalenty dalších slovních druhů nebo syntaktických pozic (proto se často můžeme setkat s označením zájmen jako „*substituts*“ (tamtéž)), které uvádí spolu s příklady (Riegel et alii, 2009, s. 358):

- významové části jmenného syntagmatu s přívlastkem či bez přívlastku:

„*Les réponses sont toutes arrivées sauf celle de Jean.*“

- substantiva s přívlastkem nebo bez přívlastku:

„*J'ai oublié mon programme détaillé de la visite. Peux-tu me prêter le tien?*“

- adjektiva:

„*Si tu es contente, je le suis aussi.*“

- předložkové skupiny nebo kompletivní či infinitivní konstrukce, které jsou uvedeny předložkami *à* nebo *de*:

„*Il ressemble à son père. Il lui ressemble.*“

„*J'ai le sentiment que les choses s'arrangent. J'en ai le sentiment.*“

- celé věty:

„*Pierre nous aidera. Je le sais.*“

Pokud zájmeno zastupuje jméno nebo jmenné syntagma, může ve větě představovat různé syntaktické funkce (Riegel et alii, 2009, s. 359):

- podmět
- předmět přímý či nepřímý (*complément d'objet direct ou indirect*)
- doplněk (*attribut*)
- jmenný komplement (*complément du nom*) či komplement přídavného jména (*complément de l'adjectif*)
- komplement původce děje (*complément d'agent*)

Morfologicky jsou zájmena (ne všechna) ohebným slovním druhem, podle jejich funkce ve větě se shodují se svým antecedentem (*antécédent*), výrazem, který reprezentují, v rodě a v čísle; zájmena osobní a přivlastňovací se navíc shodují v osobě.

3. 2 Sémanticko-textová charakteristika zájmen

Podle Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009, s. 359) je zájmeno sémanticky charakterizováno podle způsobu reference, jakým odkazuje ve výpovědi. Podle autorů jsou tedy zájmena nekompletní symboly či otevřené formy „*symboles incomplets, formes ouvertes*“ (Riegel et alii, 2009, s. 359), v jejichž smyslu jsou zakódovány instrukce, které nám dovolují interpretovat, k čemu odkazují, jaký je jejich referent. Rozlišujeme tedy tři způsoby reference zájmen (Riegel et alii, 2009, s. 360):

1) Deiktická reference (*la référence déictique*) – zájmeno odkazuje k referentovi přímo na základě výpovědního aktu, ve kterém byla použita daná forma; osobní zájmeno *je* (*je*) tedy identifikuje osobu, která toto zájmeno vysloví. Nepřímá identifikace referenta může nastat v případě, kdy mluvčí pronese větu: „*Il n'a pas eu de chance*“ a tuto výpověď doprovodí gestem – ukáže na auto, jehož čelní sklo je pokryto pokutovými lístky. Osobním zájmenem však neidentifikuje vozidlo, na které ukazuje, nýbrž jeho vlastníka (Riegel et alii, 2009, s. 360).

2) Anaforická reference⁸ (*la référence anaphorique*) – v tomto případě je referent identifikován v jazykovém kontextu. Zájmeno tak přebírá v plné míře referenční hodnoty výrazu, který reprezentuje (antecedent, *antécédent*), jsou tedy koreferenční. „*Le dernier aumônier de la Tour Eiffel est parti à la retraite: il avait quatre vingt-cinq ans*“ (Riegel et alii, 2009, s. 360). Zájmeno „*il*“ v tomto případě odkazuje ke stejnému referentovi, jako jeho antecedent, syntagma „*le dernier aumônier de la Tour Eiffel*“. Možný je ale rovněž způsob identifikace referenta, kdy zájmeno přebírá pouze část vlastností svého antecedentu (tamtéž): „*La voiture du directeur est plus confortable, mais celles de ses adjoints sont plus rapides.*“ V tomto případě ukazovací zájmeno „*celles*“ přebírá pouze lexikální význam slova *voiture*. Anaforické odkazování může být podle Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009, s. 360) rovněž nepřímé a to v případě, kdy je referenční hodnota zájmena logicky vyvozena na základě informací z předchozího jazykového kontextu: „*Dans le Midi il fait beau depuis deux mois. – Eh bien! Ils en ont, de la chance!*“ V tomto příkladu (Riegel et alii, 2009, s. 360) zájmeno „*ils*“ odkazuje synekdochicky k obyvatelům regionu „*le Midi*“.

3) „Reference bez dalšího vymezení“ (*la référence par défaut*) – v tomto případě není referenční vztah zájmena identifikovatelný ani na základě jazykového kontextu ani na základě komunikační situace. Nabízí se zde interpretace druhová (*interprétation générique*), kdy je referenční hodnota zájmena zredukována pouze na jeho trvalé definiční rysy, bez jeho dalšího vymezení v konkrétní komunikační situaci či jazykovém kontextu. Jedná se zejména o zájmena neurčitá a záporná, jak je uvedeno v Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009, s. 361) spolu s následujícími příklady: „*Un jour, on marchera sur Mars. Chacun pour soi, Dieu pour tous. Nul / Personne n'est parfait. Rien ne se perd, rien ne se crée.*“ Podle autorů nemůžeme všechna zájmena striktně rozdělit do těchto tříd, protože většina z nich se chová jako deiktická i anaforická a to podle konkrétních případů, ve kterých jsou použita. Výjimku tvoří zájmena já, ty (*je, tu*), která jsou deiktická neboť proces identifikace referenta je stále stejný.

Podle Roberty Tomassone (2002, s. 266) jsou zájmena heterogenní skupinou, co se týče jejich sémanticko-textových funkcí a jejich interpretace velmi často závisí jak na jazykovém kontextu, tak na podmínkách konkrétní komunikační situace. Podle autorky můžeme rozlišit 3 typy zájmen (Tomassone, 2002, s. 266):

---

⁸ V naší práci pro tento druh reference používáme pojem endofora, viz s. 16.

1) Jmenná zájmena (*nominaux*) – zájmena, která přímo odkazují ke svému referentovi, nereprezentují žádný element v konkrétní komunikační situaci (nejsou tedy deiktická) a nenahrazují žádný element z jazykového kontextu (přechozího i následujícího): „*tout, quelqu'un, rien*“.

2) Deiktická zájmena (*déictiques*) – zájmena, která přímo reprezentují element přítomný v komunikační situaci: „*je, tu*“.

3) Endoforická zájmena (český název jsme zvolili v závislosti na terminologii naší práce, *substituts*) – zájmena, které nahrazují některý element z jazykového kontextu, ať už z předcházejícího nebo následujícího: „*j'en viens*“.

Tak jako *Grammaire méthodique du français* (Riegel et alii, 2009) i Tomassone uvádí, že toto rozdělení není definitivní, a funkce velké části zájmen se podle jejich použití v konkrétní výpovědi může měnit; jednou může být zájmeno použito jako deiktické, jindy jako endoforické.

V případě, že zájmeno nahrazuje některý element z jazykového kontextu, nemusí vždy reprezentovat stejnou sémantickou hodnotu. Tomassone hovoří o 3 typech reprezentace (2002, s. 98, 99):

1) Totální reprezentace (*représentation totale*) – referent zájmena je stejný jako referent antecedentu, které zájmeno zastupuje:

„*Une étoile* *luisait déjà, et je la contemplais*“ (Saint-Exupéry, in Tomassone, 2002, s. 98).

„*La demande d'aide doit être présentée... avant l'embauche ou, au plus tard, dans un délai de trente jours à compter de celle-ci*“ (J. O. 12. avril 1994 in Tomassone, 2002, s. 98).

2) Částečná reprezentace (*représentation partielle*) – zájmeno reprezentuje pouze část referentů, k nimž odkazuje antecedent tohoto zájmena:

„*Toutes ces plantes dont je ne saurai jamais les noms! ... Les unes portent de grosses feuilles lourdes, épaisses, jaspées, damasquinées, tigrées; les autres ont au contraire des feuilles découpées, aiguillées, capallarisées...*“ (J.-L. Vaudoier, op. cit. in Tomassone, 2002, s. 98)

3) Pojmová reprezentace (*représentation conceptuelle*) – referent zájmena reprezentuje konceptuální hodnotu významu referenta svého antecedentu:

„*Chacun doit perpétuer ses richesses comme la nature perpétue la sienne, en secret*“ (H. de Balzac in Tomassone, 2002, s. 99).

Francouzské gramatiky rozdělují zájmena podle jejich sémanticko-textové funkce do 2 tříd a dále do podskupin; zde se ovšem dělení některých autorů různí. Uvádíme dělení podle Roberty Tomassone (2002, s. 266 - 278):

1) Zájmena určitá

- zájmena osobní (*pronoms personnels*)
- zájmena přivlastňovací (*pronoms possessifs*)
- zájmena ukazovací (*pronoms démonstratifs*)

2) Zájmena neurčitá

- zájmena vztažná (*pronoms relatifs*)
- zájmena tázací (*pronoms interrogatifs*)
- zájmena neurčitá (*pronoms indéfinis*), která dále dělí na neurčité kvantifikátory (*indéfinis quantifiants*), jelikož sémanticky určují počet, a neurčité identifikátory (*indéfinis identificateurs*), které sémanticky identifikují referenta

Závěr

Francouzská zájmena jsou z hlediska morfologického a sémanticko-textového velmi různorodou skupinou; představují velké množství forem a sémanticko-textových funkcí. Podle Roberty Tomassone (2002, s. 266 - 278) je podle jejich sémanticko-textových funkcí v naší práci dělíme do dvou skupin – zájmena určitá a neurčitá.

4. Demonstrativní zájmena

V předchozí kapitole jsme charakterizovali zájmena obecně; v následující kapitole se budeme věnovat pouze zájmenům demonstrativním (*pronoms démonstratifs*), která patří mezi zájmena určitá. Nejprve se budeme zabývat charakteristikou morfo-syntaktickou a poté sémanticko-textovou.

4.1 Morfo-syntaktická charakteristika demonstrativních zájmen

Demonstrativní zájmena mohou být uvedena do věty ve dvou různých formách: forma jednoduchá (*forme simple*) a forma složená (*forme composée*), kdy v případě formy složené je demonstrativní zájmeno zesíleno částicemi *-ci*, *-là*, podobně jako je tomu v případě demonstrativního determinantu ovšem s tím rozdílem, že částice je umístěna přímo za zájmeno, např. *celui-ci*, *celui-là*. Demonstrativní zájmena se shodují v rodě a čísle se svým antecedentem. K formám rodu ženského a rodu mužského se v případě demonstrativních zájmen připojují navíc neutrální formy, které mohou být použity pouze v jednotném čísle, na rozdíl od forem rodu mužského a ženského. Podle Tomassone (2002, s. 270) tyto neutrální – neměnné formy evokují existenci středního rodu v moderní francouzštině.

Autoři Grammaire méthodique du français (Riegel et alii, 2009) uvádí následující paradigma forem:

	SINGULIER			PLURIEL	
	Masculin	Féminin	Neutre	Masculin	Féminin
Formes simples	celui	celle	ce ça	ceux	celles
Formes composées	celui-ci	celle-ci	ceci	ceux-ci	celles-ci
	celui-là	celle-là	cela	ceux-là	celles-là

(Riegel et alii, 2009, s. 376)

Autoři dále uvádí, že demonstrativní zájmeno ve formě jednoduché nemůže být nikdy do výpovědi uvedeno samostatně (např. **Je prends celui*), bez dalšího modifikujícího výrazu (modifikátor, *modifieur*) neboť taková výpověď je agramatická, na rozdíl od demonstrativních zájmen ve formě složené (např. *Je prends celui-là*), která mohou být do textu uvedena samostatně, bez dalších syntaktických modifikátorů.

4. 1. 1 Syntaktická charakteristika demonstrativního zájmena ve formě jednoduché

Jak jsme uvedli výše, demonstrativní zájmeno ve formě jednoduché může být do věty uvedeno pouze s dalším modifikátorem, nemůže stát samostatně. Této problematice se podrobně věnuje Grevisse (1986, s. 1065 - 1075), který uvádí všechny syntaktické modifikátory, které mohou určovat demonstrativní zájmeno ve formě jednoduché.

Porovnejme následující věty:

*J'ai vu celui.

J'ai vu celui que tu m'avais présenté.

První věta je agramatická; abychom mohli porozumět tomu, co chce mluvčí vyjádřit, musí k demonstrativnímu zájmenu připojit modifikátor (viz věta druhá), který může mít různé formy:

1) vedlejší věta vztažná (*proposition relative*):

„Les horreurs que nous venons de voir, et celles pires que nous verrons bientôt“ (Bernanos, *France contre les robots*, p. 127 in Grevisse, 1986, s. 1067).

2) komplement uvedený předložkou *de*:

„Sa touche de balle est aussi précise que celle d'un Platini“ (Charaudeau, 2002, s. 219).

3) přičestí minulé:

„Les immeubles, même ceux possédés par des étrangers, sont régis par la loi française“ (Code civil, art. 3 in Grevisse, 1986, s. 1067).

4) přičestí přítomné:

„Ici, c'est un instinct brutal et plat qui opère: celui tendant à secouer un fardeau trop lourd pour une conscience trop petite ou trop faible“ (L. Daudet, *Rêve éveillé*, p. 194 in Grevisse, 1986, s. 1068).

5) přídavné jméno:

„Trouvera-t-on un jour celui ou celle capable de déchiffrer l'énigme de la vie“ (Charaudeau, 1992, s. 219)?

6) komplement uvedený jinou předložkou než *de*:

„Mon père et Séraphie avaient comprimé les deux [passions] [...], celle pour la chasse [...] devint une fureur“ (Stendhal, *Vie de H. Brulard*, t. I, p. 209).

Neutrální forma *ce* (případně *c'*) plní v textu jiné syntaktické funkce než ostatní jednoduché formy demonstrativních zájmen, proto se liší i syntaktické modifikátory,

s nimiž se tato forma pojí. Konstrukce, do kterých forma *ce* vstupuje, uvádí Tomassone (2002, s. 273):

1) *Ce* vystupuje jako podmět ve spojení se slovesem *être* v prezentativních konstrukcích (*présentatif*) identifikujících předmět řeči, k němuž *ce* ukazuje endoforicky či exoforicky, tj. do jazykového kontextu či do komunikační situace:

„*Ce voyage, c'est une idée géniale! – C'est une idée geniale, ce voyage!*“

(Tomassone, 2002, s. 273)

2) *Ce* je jedním z elementů, které tvoří vytýkací konstrukce (*c'est... qui, c'est... que*):

C'est ma mère qui est rentrée. – Ce n'est pas moi qui ai mangé tout le gâteau.

3) *Ce* je součástí tázací konstrukce *est-ce que*:

Est-ce que tu viens avec nous ce soir?

4) V případě vedlejší věty vztahné slouží *ce* jako neživotný antecedent:

Je ne vois pas ce que tu me montres.

5) *Ce* slouží jako podpora tázacího zájmena, které uvozuje nepřímou otázku ve formě vedlejší věty předmětné (*proposition complétive*), kterou se ptáme na neživotný předmět přímý:

Je lui ai demandé ce qu'elle pensait de ce problème.

6) *Ce* slouží jako podpora spojky ve spojkových vedlejších větách (*proposition conjonctive*), zde konkrétně ve vedlejší větě předmětné, kterou se ptáme na předmět nepřímý:

„*Je ne m'attendais pas à ce qu'il rentre si tôt*“ (Tomassone, 2002, s. 273).

Závěr

Demonstrativní zájmena mohou nabývat dvou různých forem; formy jednoduché, která však nemůže být uvedena do textu bez syntaktického modifikátoru, a formy složené, která může být uvedena do textu samostatně, bez dalšího modifikujícího výrazu. Z morfo-syntaktické charakteristiky budeme vycházet v další části, kdy se budeme věnovat sémanticko-textové charakteristice demonstrativních zájmen.

4. 2 Sémanticko-textová charakteristika demonstrativních zájmen

Podle dělení funkcí zájmen, které uvádí Roberta Tomassone (2002, s. 266) mohou mít demonstrativní zájmena v textu pouze funkci deiktickou nebo endoforickou. Sémanticko-textové vlastnosti demonstrativních zájmen se liší podle jejich forem; jiné

mají zájmena ve formě jednoduché a jiné ta, která jsou do textu uvedena ve formě složené, proto pojednáme o obou formách zvlášť.

4. 2. 1 Sémanticko-textová charakteristika demonstrativních zájmen ve formě jednoduché

Jak jsme uvedli výše, jednoduché formy nemohou být uvedeny do textu samostatně, musí být vždy následovány jedním ze syntaktických modifikátorů. Podle Tomassone (2002, s. 272) v textu představují vždy funkci endoforickou, ukazují do jazykového kontextu, a nikdy nemohou představovat funkci deiktickou.

Demonstrativní zájmena ve formě jednoduché se vždy shodují se svým antecedentem v rodě, ale mohou měnit své číslo v závislosti na způsobu reprezentace a na referenčních hodnotách, které dané zájmeno představuje. Formy jednoduché ukazují do jazykového kontextu anaforicky nebo kataforicky:

1) anaforické ukazování – antecedent demonstrativního zájmena se nachází v předcházejícím kontextu:

„*J'ai visité **plusieurs maisons**, mais je n'ai pas trouvé **celle dont** je rêvais“
(Tomassone, 2002, s. 272).*

„*Dans ces cas aussi l'attaque présente **les mêmes phases que celles** observées dans la corrosion d'une carroserie“ (blíže neurčená učebnice fyziky in Charaudeau, 1992, s. 224).*

2) kataforické ukazování – antecedent demonstrativního zájmena se nachází v kontextu následujícím:

„*Que **celui qui n'a jamais péché** lui jette la première pierre“ (Tomassone, 2002, s. 272).*

Podle Tomassone (2002, s. 273) může demonstrativní zájmeno v jednoduché formě reprezentovat svůj antecedent třemi různými způsoby:

1) Totální reprezentace – zájmeno kompletně přebírá referenční hodnoty, jež představuje jeho antecedent:

„*Amer savoir, **celui qu'**on tire du voyage“ (Baudel., Fl. du m., Voyage, VII. in Grevisse, 1986, s. 1067)!*

2) Částečná reprezentace – zájmeno v tomto případě zastupuje pouze část referentů, k nimž odkazuje jeho antecedent:

„*Il y a **trois maisons** dans cette rue, c'est **celle qui** a les volets verts“
(Tomassone, 2002, s. 273).*

„*Les meilleurs de ses livres sont ceux écrits avant 1910*“ (Riegel et al, 2009, s. 376).

3) Pojmová reprezentace – zájmeno přebírá pouze základní významovou hodnotu referenta svého antecedentu:

„*Cette histoire ressemble beaucoup à celle de Robinson Crusoë*“ (Tomassone, 2002, s. 273).

„*Les horreurs que nous venons de voir et celles pires que nous verrons bientôt*“ (Bernanos, France contre les robots, p. 217 in Grevisse, 1986, s. 1067).

Neutrální forma *ce* (*c'*) nenabývá v textu stejných sémanticko-textových funkcí jako ostatní jednoduché formy, podle Charaudeaua (1992, s. 220) vstupuje do konstrukcí, které jsou více či méně ustálené a které mohou mít různé textové funkce. Tyto konstrukce Charaudeau charakterizuje spolu s příklady (1992, s. 220):

1) Ve spojení se vztažným zájmenem zastupuje *ce* nějakou událost nebo věc:

„*Veillez répéter ce que vous venez de dire.*“ – „*Ce qui me plaît en lui, c'est sa délicatesse.*“ – „*Moi, ce que j'en dis... tu sais...*“

2) Ve spojení se slovesem *être*, které může být případně modifikováno modálními slovesy *pouvoir* nebo *vouloir*, odpovídá významově složeným formám *ceci* či *cela*:

„*C'est vrai!*“

Dále může vystupovat v již zmíněných uváděcích konstrukcích (*présentatif*), kdy identifikuje předmět řeči, který uvádí do výpovědi:

„*C'est le coupable (voilà le coupable).*“ – „*Qu'est-ce que c'est? C'est moi.*“

Dále figuruje *ce* ve spojení se slovesem *être* ve vytýkacích konstrukcích, které umožňují zdůraznit určitý větný element:

„*Celui qui me flattera c'est celui qui me trahira.*“ – „*C'est lui que ne s'en remettra pas!*“

V neposlední řadě je využíváno formy *ce* jako stylistického prostředku a to v konkurenci s osobním zájmenem *il* (*ils*):

„*Les hommes politiques, c'est incroyable (Les hommes politiques, ils sont incroyables)!*“

3) *Ce* je součástí některých spojek, např.: *jusqu'à ce que*, *à ce que*, *de ce que*, *parce que*; v tomto případě ztrácí svou funkci jako samostatné demonstrativní zájmeno. Ve zvolací větě (*exclamatif*) spojení má spojení *ce que* kvantitativní funkci:

„*Ce qu'il a grandi!*“ *Jak (o kolik) vyrostl!*

4) *Ce* figuruje v ustálených slovních spojeních, např.: *ce faisant, sur ce, ce me semble, ce m'est avis*.

O jednoduché formě *ça* pojednáme v kapitole 4. 2. 2. 2.

4. 2. 2 Sémanticko-textová charakteristika demonstrativních zájmen ve formě složené

Podle Roberty Tomassone (2002, s. 270) mají demonstrativní zájmena ve formě složené ve výpovědi funkci deiktickou (též exoforickou), tj. ukazují přímo na určitý element v komunikační situaci, a endoforickou, ukazují do jazykového kontextu, shodně jako demonstrativní determinant.

4. 2. 2. 1 Demonstrativní zájmeno ve formě složené ukazuje do komunikační situace

V tomto případě představuje demonstrativní zájmeno funkci deiktickou, tedy ukazuje k referentovi, který se nachází v komunikační situaci spolu s mluvčím a jeho komunikačním partnerem; s referentem, ke kterému ukazuje, se shoduje v rodě a v čísle. Rozlišujeme dvě formy podle toho, jaká částice tvoří demonstrativní zájmeno:

1) zájmena tvořená částicí *-ci* (*celui-ci, celle-ci, ceci, ceux-ci, celles-ci*), které Grevisse (1986, s. 1058) nazývá vzdálená demonstrativa „*démonstratif lointain*“;

2) zájmena tvořená částicí *-là* (*celui-là, celle-ci, cela, ceux-là, celles-là*), které Grevisse (1986, s. 1058) nazývá blízká demonstrativa „*démonstratif prochain*“.

Podle Grevisse (1986, s. 1058) můžeme rozlišit dva způsoby užití těchto forem:

a) Situaci, kdy je vzdálené demonstrativum v komunikační situaci postaveno do kontrastu k demonstrativu blízkému; v tomto případě tedy blízké demonstrativní zájmeno ukazuje k referentovi, který je mluvčímu fyzicky bližší, vzdálené demonstrativní zájmeno k referentovi vzdálenějšímu. Tato opozice v současné francouzštině mizí; dodržována je pouze, pokud potřebujeme zdůraznit, že jeden referent je bližší, druhý vzdálenější:

Je ne veux pas celle-ci, je prends celle-là (mluvčí ukazuje například na dvě květiny, první jemu bližší, druhou vzdálenější, a žádá tu vzdálenější).

Charaudeau (1992, s. 221) tuto situaci charakterizuje jako prostorové ukazování s upřesněním, kdy zájmeno tvořené příponou *-ci* ukazuje do subjektivního prostoru mluvčího, zájmeno tvořené příponou *-là* do prostoru jemu vzdálenějšího.

b) Situaci, kdy demonstrativní zájmena nejsou postavena vůči sobě do opozice; mluvčí ukazuje na referenta přítomného v komunikační situaci; v tomto případě se nedodrží opozice mezi vzdálenou a blízkou formou demonstrativního zájmena. V současné francouzštině se běžně používají formy tvořené částicí *-là*, které jsou považovány za bezpříznakové; naproti tomu formy tvořené částicí *-ci* jsou brány jako příznakové, jsou vybírány záměrně za účelem zdůraznění opozice, naléhání, případně za účelem stylistického ozvláštnění či ve spisovném jazyce (*registre soutenu*).

Tento případ popisuje Charaudeau (192, s. 221) jako ukazování do prostoru s nepravým upřesněním, neboť opozice obou forem je neutralizována, a do výpovědi jsou uváděny pouze formy tvořené částicí *-là*:

„*Quelle robe préférez-vous? Je préfère celle-là*“ (Grevisse, 1986, s. 1059).

„*Ôtez cela de ma vue*“ (Tomassone, 2002, s. 271)!

Neutrální formy *ceci* a *cela* (případně *ça*) mohou rovněž ukazovat k referentům v konkrétní komunikační situaci, a to zejména k referentům neživotným:

„*Ceci est votre passport*“ (Tomassone, 2002, s. 272).

Tyto neutrální formy mohou ovšem ukazovat k referentům životným, které mluvčí subjektivně pokládá za neživotné, případně je záměrně do této kategorie řadí; odtud jak uvádí Tomassone (2002, s. 272) vyplývá určitý pejorativní stylistický efekt:

„*Et vous osez vous commettre avec ça!*“ – „*Et tu voudrais que je mette ça!*“ – „*C'est quoi ça?*“ (všechny příklady: Tomassone, 2002, s. 272)

4. 2. 2 Demonstrativní zájmeno ve formě složené má endoforickou funkci

V případě, že má demonstrativní zájmeno ve formě složené funkci endoforickou, ukazuje do jazykového kontextu. Shoduje se v rodě se svým antecedentem a podle způsobu reprezentace antecedentu případně v čísle, které ovšem může být modifikováno podle referenčních hodnot zájmena. Formy složené mohou ukazovat do jazykového kontextu anaforicky a kataforicky:

1) Anaforické ukazování – antecedent demonstrativního zájmena se nachází v předcházejícím kontextu:

„*Que le sort de tels esprits est hasardeux! ... il fut donné à celui-ci (Cromweil) de tromper les peuples et de prévaloir contre les rois*“ (Bossuet, Oraison funèbre de la Reine d'Angleterre in Tomassone, 2002, s. 271).

2) Kataforické ukazování – antecedent demonstrativního zájmena se nachází v kontextu následujícím:

„Prenez bien garde à **cela**: si vous ne répondez pas à cette lettre dans les délais, vous serez considéré comme démissionnaire“ (Tomassone, 2002, s. 271).

Z příkladů můžeme vidět, že výše uvedené pravidlo neplatí absolutně. Poslední uvedený příklad toto pravidlo nepotvrzuje.

Podle Grevisse (1986, s. 1058 - 1061) jsou tři různé možnosti, podle kterých mohou demonstrativní zájmena ukazovat do kontextu předcházejícího či následujícího:

1) Vzdálená a blízká forma demonstrativního zájmena jsou vůči sobě postaveny do pozice v jedné větě; forma blízká ukazuje k elementu, který je v kontextu bližší:

„Estragon et Vladimir se sont remis à examiner, **celui-là** (= Estragon) sa chaussure, **celui-ci** (= Vladimir) son chapeau“ (S. Beckett, Théâtre, I. En attendant Godot, p. 53 in Grevisse, 1986, s. 1058).

2) Blízká forma demonstrativního zájmena ukazuje ke skutečnosti, které těsně předchází, vzdálená forma demonstrativního zájmena ke skutečnosti, která je vzdálenější; zájmena nejsou postavena do opozice:

„La justice [...] est un principe commun à l'individualisme et à l'universalisme mais alors que **celui-là** (=l'individualisme) l'interprète faussement comme justice commutative, égalisatrice, l'universalisme pose à la base la justice distributive“ (Raym. Aron, Sociologie allem. contemp., 4e éd., p. 38 in Grevisse, 1986, s. 1059).

„L'ouvrière redit naïvement son mensonge à Mlle Vatnaz; **celle-ci** (=Mlle Vatnaz) [...] vint en parler au brave commis“ (Flaubert, Éd. Sent., III, 4 in Grevisse, 1986, s. 1059).

3) Forma blízká odkazuje kataforicky do následujícího kontextu, forma daleká anaforicky do kontextu předcházejícího; tento případ potvrzuje i Roberta Tomassone (2002, s. 271), ovšem uvádí, že tato tendence neplatí absolutně:

„Dites **ceci** de ma part à votre ami : qu'il se tienne tranquille“ (Ac in Grevisse, 1986, s. 1059).

„**Ceci** ressemble fort aux débats qu'ont parfois / Les petits souverains se rapportant aux rois“ (La Fontaine, Le Chat, la Belette et le petit Lapin in Tomassone, 2002, s. 271).

V těchto příkladech jsou zájmena *ceci* kataforická.

„Que votre ami se tienne tranquille: dites-lui **cela** de ma part“ (Ac in Grevisse, 1986, s. 1059).

V tomto příkladu ukazuje zájmeno *cela* anaforicky do kontextu předcházejícího.

„*J'ai conscience que je collabore avec l'auteur pour faire exister la page que je déchiffre: il me plaît de contribuer à créer l'objet dont j'ai la jouissance. Celle-ci se refuse à l'écrivain*“ (S. de Beauvoir, tout compte fait, éditions Gallimard in Tomassone, 2002, s. 271).

V tomto případě odkazuje zájmeno „*celle-ci*“ anaforicky do kontextu předcházejícího, tedy nepotvrzuje výše uvedené tvrzení.

Tomassone (2002, s. 271) dále uvádí tři možné způsoby, kterými může demonstrativní zájmeno reprezentovat svůj antecedent v případě, že ve výpovědi představuje endoforickou funkci:

1) totální reprezentace: viz výše uvedené příklady;

2) částečná reprezentace:

Toutes ces fleurs sont belles, mais je prends celle-là.

3) pojmová reprezentace:

„*Vous m'avez raconté une belle histoire, maintenant écoutez celle-ci*“ (Tomassone, 2002, s. 271).

Neutrální formy *cela* a *ça* mají ještě další sémanticko-textové charakteristiky. Jak uvádí Grevisse (1986, s. 1061) syntakticky jsou obě formy ve většině pozic zaměnitelné s tím rozdílem, že forma *cela* je používána především v psaném textu, naproti tomu forma *ça* v mluveném jazyce. Obě formy mohou v hovorovém jazyce ukazovat k osobám; vyjadřují tak určité afektivní pohnutí (například něhu zejména vůči dětem či ženám):

„*Elle (=une enfant) allait et venait dans un gai rayon d'or; / cela jouait toujours, pauvre mouche éphémère*“ (Hugo, lég., XVIII, III, 14 in Grevisse, 1986, s. 1062)!

Obě demonstrativa mohou být rovněž použita k ukázání k antecedentovi, kterého mluvčí nechce identifikovat:

- skutečnost, která není zcela identifikována:

„*Devant moi, quelque chose apparaissait [...]; ça semblait instable, perfide, engloutissant; ça remuait et ça se démenait partout à la fois*“ (Loti, Roman d'un enf., IV in Grevisse, 1986, s. 1062).

- může se jednat o určitý komplexní celek:

„*Les serviteurs s'élançèrent dehors en faisant résonner avec des bâtons, des fourches, des fléaux, tous les ustensiles de métal que leur tombaient sous la main, des chaudrons de cuivre, des bassines, des casseroles. Les bergers soufflaient dans*

leurs trompes de pâturage. D'autres avaient des conques marines, des cors de chasse. Cela faisait un vacarme effrayant“ (A. Daudet, *Lettres de m. m.*, p. 240 in Grevisse, 1986, s. 1062).

- skutečnost, kterou chceme popsat eufemicky:

„*Puisque c'est son métier, à cette gueuse, de faire ça (=l'amour) avec tous les hommes, je trouve qu'elle n'a pas le droit de refuser l'un plutôt que l'autre*“ (Maupass., C., *Boule de suif* in Grevisse, 1986, s. 1062).

- podmět je neurčitý, neidentifikovatelný, demonstrativní zájmeno je v tomto případě blízké neosobnímu *il*:

„*Ça sent la résine, la menthe, l'écorce brûlée*“ (Fr. Mauriac, *Asmodée*, II, 1 in Grevisse, 1986, s. 1063).

Cela a *ça* (někdy též *ceci*) nahradily ve většině použití formu *ce*, což může mít v některých konstrukcích určité stylistické efekty, například zdůraznění dané konstrukce:

„*Cela est admirable (c'est admirable)*.“ – „*Cela est sans importance (c'est sans importance)*.“ – „*Cela est beau, la franchise (c'est beau, la franchise)*.“ (vše: Grevisse, 1986, s. 1063)

„*Ça a été une triste affaire*“ (Sainte-Beuve, *lettre publiée dans la Revue d'hist. litt. de la Fr.*, juillet-août 1978, p. 628 in Grevisse, 1986, s. 1063).

Závěr

V této kapitole jsme charakterizovali francouzská demonstrativní zájmena ze dvou hledisek: morfo-syntaktického, kde vidíme, jakých forem demonstrativní zájmeno ve výpovědi nabývá a jaké jsou jeho syntaktické funkce; dále jsme charakterizovali sémanticko-textové funkce demonstrativních zájmen, které se ovšem liší podle toho, zda má zájmeno formu jednoduchou nebo složenou. Demonstrativní zájmena ve formě jednoduché mají ve výpovědi pouze funkci endoforickou, nikdy ne deiktickou; naproti tomu demonstrativní zájmena ve formě složené mohou mít i funkci deiktickou, podobně jako demonstrativní determinant.

5. Francouzské odborné texty a jejich jazykové prostředky

Francouzské odborné texty můžeme rozdělit na čtyři hlavní typy. Při jejich charakteristice budeme vycházet z typologie francouzské publikace *Pratiques du français scientifique* (Balmet, Legge, 1992) a z učebního textu *La communication verbale et le texte* (Loucká, 2010).

1) Vědecké texty (*textes scientifiques / théoriques*)

Tyto texty se liší podle tématu, kterým se autor textu zabývá. Jejich cílem je představit nové poznatky z daného oboru, které představují především v odborných časopisech. Autory těchto textů jsou odborníci (vědci, specialisté v daném oboru) a jsou určeny specialistům ve stejné oblasti, tedy vědcům, doktorandským studentům a dalším odborníkům.

2) Profesně-odborné texty (*textes du domaine professionnel*)

Dalším typem odborných textů jsou texty, které jsou orientovány k určité profesní oblasti; jejich cílem je předat poznatky, díky kterým můžeme vykonávat danou odbornou činnost, např.: příručka, kde je vysvětleno jak měřit úroveň znečištění řek, recepty pro profesionální kuchaře apod. Autory těchto textů jsou specialisté v konkrétní profesní oblasti a jsou určeny rovněž instruovanému čtenáři.

3) Didaktické texty (*textes didactiques*)

Didaktické texty najdeme v učebnicích nebo v univerzitních skriptech. Podle úrovně znalostí příjemce textu se tento může blížit vědeckému textu nebo textu populárně naučnému. Autory těchto textů jsou většinou profesori a texty jsou určeny studentům univerzit, gymnázií, případně studentům učňovských oborů.

4) Populárně naučné texty (*textes de vulgarisation scientifique*)

Populárně naučné texty jsou určeny široké veřejnosti a můžeme je najít zejména v časopisech, které se věnují rozličným oblastem (jak se udržet v kondici, recepty jak zhubnout atd.). Autorem bývá novinář, který má hlubší znalosti v dané oblasti, ovšem nemusí tomu tak být vždy. Příjemcem daného textu je čtenář, jehož znalosti daného tématu jsou pouze základní.

Všechny odborné texty se vyznačují podle Loucké (2010, s. 78) několika společnými rysy: objektivitou, jednoznačností, úsporností a jasností výrazu, nečasovostí.

Odborné texty jsou vzhledem k jejich povaze komponovány na tzv. teoretickém výpovědním plánu (*plan d'énociation théorique*, Loucká, 2010, s. 18), který je založen

především na nečasovém užití přítomného času a absenci jazykových prostředků, které by odkazovaly k výpovědnímu aktu nebo k účastníkům komunikace.

Charakteristickým prvkem těchto textů je tedy absence autorského já, což souvisí s potřebou objektivitu textu; pokud v takovém textu najdeme osobní zájmeno já (*je*), je podle Loucké (2010, s. 78) zbaveno své subjektivní hodnoty, jako v následující větě:

Dans ce texte je présenterai le phénomène de diffraction.

V případě, že autor chce vyjádřit svůj subjektivní názor, můžeme se setkat s obratem: *À mon avis*, nebo *d'après moi* apod. Často se tedy setkáme s užitím tzv. autorského plurálu:

Nous allons présenter ce sujet de plusieurs points de vue.

Nebo neosobního zájmena *on*:

On voit que cette liste n'est pas exhaustive.

Dalším znakem je absence deiktických slov, která ukazují do situace nebo k určitému časovému údaji (*déictiques spatiaux, temporels*); pokud jsou použita, ukazují zejména do jazykového kontextu, například na kapitoly či stránky daného textu, tedy do textového pole („*champ de textes, champ textuel*“, Maingueneau, 1994, s. 46):

La solution à ce problème a été abordée dans cet article. – Nous allons montrer ici que ce problème touche toute la population mondiale.

Dalším znakem je nečasové užití přítomného času, které v tomto případě nijak nesouvisí s aktem vypovídání a konkrétní časovou situací mluvčího; pokud v textu najdeme čas budoucí či minulý složený, rovněž neodkazují do komunikační situace, nýbrž na předcházející či následující stránky textu. Výjimku mohou tvořit texty populárně naučné, které nacházíme v pravidelně vycházejících časopisech. Zde můžeme najít věty typu:

Avec ce numéro, les lecteurs trouveront un prolongement des réflexions proposées dans le numéro précédent.

V tomto případě přičestí minulé a budoucí čas opravdu odkazují do konkrétní komunikační situace, přičestí minulé k datu vydání předchozího čísla daného časopisu a k článku, který v něm byl uveřejněn, budoucí čas k obsahu čísla, které čtenář drží v ruce.

Kompozičně mohou být odborné texty tvořeny několika různými sekvencemi podle toho, jakou funkci má daná textová pasáž mít; jednotlivé části textu tedy mohou představovat funkce: informativní, deskriptivní, vysvětlující, přesvědčující nebo argumentační.

Podle stupně odbornosti daného textu v něm můžeme najít více či méně odborných termínů. Texty vědecké a profesně-odborné jich budou obsahovat několikrát více než texty populárně naučné, případně didaktické (u didaktických textů musíme mít na zřeteli příjemce, jemuž je text určen; v didaktických textech určených žákům druhého stupně základní školy bude méně odborných termínů než v textu určeném pro univerzitní studenty). V textech vědeckých, případně profesně-odborných autor předpokládá, že příjemce textu je obeznámen s danou problematikou a terminologií daného oboru; termínů tedy v textu najdeme mnoho a nejsou vysvětleny, neboť je předpokládána určitá míra znalostí. Naproti tomu v textech populárně naučných se setkáme s odbornými termíny, které ale bývají vzápětí vysvětlené, aby i neinstruovaný příjemce textu byl schopen pochopit danou problematiku. Loucká (2010, s. 80) uvádí, že podle typů textů se můžeme setkat i s terminologickou synonymií: *le trou d'ozone* (ozonová díra, termín používaný v textech populárně naučných) – *l'appauvrissement de la couche d'ozone* (zeslabení ozonové vrstvy, termín používaný ve vědeckých textech).

V rovině morfo-syntaktické jsou používána neosobní slovesa a neosobní konstrukce, jež odstraněním podmětového činitele orientují pozornost čtenáře na daný proces anebo na reálný podmět v rematické pozici:

Il faut compter deux heures pour faire l'aller-retour.

Dalším prostředkem jsou pasivní konstrukce, které umožňují upoutat pozornost čtenáře buď k samotnému procesu či výsledku takového procesu, případně k činiteli, který je opět přesunut do rematické pozice:

De même, la grammaire est abordée de manière implicite et s'intègre totalement au projet.

Četné jsou kondenzační konstrukce – nominalizace, adjektivizace, participiální či infinitivní konstrukce, přispívající k objektivitě textu neosobností vyjádření:

„Ainsi le développement d'une personnalité interculturelle formée à la fois par les attitudes et la conscience des choses constitue en soi un but éducatif important“
(Gachet, S. in Bertrand, O., 2005, s. 82).

Převládají oznamovací věty; v případě že autor použije větu tázací, nejedná se o otázku, na kterou by měl čtenář odpovědět, nýbrž o prostředek, kterým představuje určitý nový problém a následně jeho řešení. Jsou tedy užívána souvětí s vedlejší větou příčinnou, důsledkovou či vztažnou.

6. Rozbor užití francouzských demonstrativ v odborných textech

Pro rozbor fungování demonstrativ v odborném textu jsme zvolili tři texty z různých odborných oblastí: jeden text vědecký, jeden didaktický a jeden populárně naučný. Vzhledem k rozsahu textů a množství použitých demonstrativ v textech z nich vybereme ve všech třech případech pouze reprezentativní vzorek, tedy zhruba jednu čtvrtinu. Vybrané demonstrativní determinanty a demonstrativní zájmena budeme analyzovat lineárně podle pořadí, ve kterém se nachází v textu.

6. 1 Demonstrativa ve vědeckém textu

Jako první jsme pro rozbor fungování demonstrativ vybrali text **L'interprétation des erreurs des russophones en Français Langue Étrangère**, jehož autorkou je Michèle Debrenne z Université d'Etat de Novosibirsk (in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 115 - 129). Jak je uvedeno na obálce knižní publikace, je toto dílo adresováno především profesorům a vědcům, kteří se věnují didaktice francouzštiny jako cizího jazyka, ale rovněž veřejnosti, která se zajímá o způsob fungování mezilidských vztahů v prostředí výuky cizího jazyka; jedná se o vědecký text, který je určen hlouběji instruovanému čtenáři.

Kniha se skládá ze sedmnácti článků, které navazovaly na konferenci ústavu Langues & Cultures École Polytechnique, jež se konala 10. – 11. září 2004. Autoři článků jsou profesori a vědci příslušející k různým univerzitám nejen ve Francii, ale např. ve Vietnamu či ve Švýcarsku, a jsou specialisté v různých oborech: v lingvistice, didaktice, sociologii, nebo antropologii.

Kniha pojednává o způsobu výuky francouzštiny jako cizího jazyka v různých kulturně-socio-politicko-lingvistických podmínkách. Otázky, na které se autoři snaží odpovědět, jsou následující: Jak přistupovat k výuce francouzštiny v jazykově homogenním prostředí? Jakým způsobem je možné vést kvalitní výuku ve francouzském multikulturním prostředí? Autoři se zajímají o problémy studia cizího jazyka spojené s mateřským jazykem a kulturními reprezentacemi při studiu literatury a civilizace.

Autorka ve svém článku analyzuje nejčastější chyby ve francouzském jazyce, které dělají rusofonní mluvčí, a to chyby pravopisné, gramatické, morfologické ale i chyby na úrovni syntaktické a lexikální. Článek je doplněn četnými tabulkami s konkrétními příklady chyb, kterých se dopustili rusofonní mluvčí v testech DALF (*Diplôme approfondi de langue française*). V závěru uvádí, že tyto chyby jsou

způsobeny interferencí s jejich mateřským jazykem, tedy ruštinou, a že je vhodné při výuce cizího jazyka brát v úvahu, jakých chyb se obvykle ruští mluvčí dopouští, a vhodným uzpůsobením výuky jim případně zabránit.

Analyzovaný text patří do oblasti textů vědeckých z oblasti lingvistiky a je charakterizován jazykovými prostředky typickými pro vědecké texty: najdeme zde velké množství odborných termínů, které nejsou vysvětlené, poněvadž autorka předpokládá, že čtenář je instruovaný v oblasti lingvistiky a daným termínům rozumí, např.: *l'analyse contrastive, le bilinguisme, la psycholinguistique, le corpus, homogène, le contexte exolingue, l'interférence*.

Četné jsou kondenzační konstrukce:

*„Ajoutons enfin que l'URSS (et de même la Russie, dans une mesure à peine moindre) **était** un immense pays dans lequel **était parlé** un grand nombre de langues, des instituts entiers se sont consacrés à l'étude du bilinguisme et de l'enseignement des langues“* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 116).

*„**Malgré son imperfection**, cette typologie a permis d'indexer le corpus d'erreur“* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 119).

V textu najdeme rovněž konstrukce pasivní:

*„Ce corpus **a été utilisé** surtout pour des calculs statistiques“* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 118).

*„Les erreurs **ont été classées** de la manière suivante: [...]“* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 119).

A četné jsou i konstrukce neosobní:

*„**Il est bien connu** que les erreurs commises par les apprenants ne proviennent pas seulement de l'interférence avec la langue maternelle: [...]“* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 121).

*„En russe **il n'existe qu'un** possessif au pluriel, qui ne marque pas la distinction du nombre du possédant ou du possédé“* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 121).

Text čítá 14 stran formátu B5⁹ a nachází se v něm celkem 71 demonstrativ, a to 34 demonstrativních zájmen a 37 determinantů. Jak jsme již uvedli výše, pro analýzu rozboru fungování těchto jazykových prostředků z nich vzhledem k rozsahu této práce vybereme pouze reprezentativní vzorek, tj. zhruba jednu čtvrtinu. V závěru této části

---

⁹ formát velikosti 176 x 250 mm, viz <http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-nazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/>

ovšem uvedeme i výsledky, ke kterým jsme došli při studiu celého textu, nejen vybraných ukázek.

Příklad 1:

*Dans **cet article** je présenterai quelques aspects de l'analyse des erreurs commises par les russophones au cours de leur apprentissage du français* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 115).

Ve spojení „*cet article*“ ukazuje demonstrativní determinant do textového pole (*champ textuel*), podobně jako další ukazatelé signalizující výpovědní plán odborného textu. V této výpovědi je to například jednoduchý budoucí čas (*futur simple*), kterým autorka odkazuje na následující části svého článku, nebo spojení „*je présenterai*“, kdy je však osobní zájmeno já (*je*) zbaveno své subjektivní hodnoty.

Příklad 2:

*Les études développées de manière relativement indépendante en URSS puis en Russie se basent sur des principes de psycholinguistique qui découlent des travaux de Lev Cherba (1880 - 1944), un pionnier de l'étude de l'enseignement des langues étrangères, dont les centres d'intérêt dans le domaine de la linguistique s'étendaient sur tous les aspects de la théorie du langage, de la phonétique, notamment expérimentale ou la syntaxe à la lexicologie et la lexicographie, de la théorie de la grammaire à **celle de l'enseignement des langues étrangères*** (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 115).

Jednoduchá forma demonstrativního zájmena ve spojení „*celle de l'enseignement des langues étrangères*“ má endoforickou funkci. Prostřednictvím substituční anafory reprezentuje pojmově svůj antecedent, kterým je výraz „*la théorie*“ nacházející se v předcházejícím kontextu ve spojení „*la théorie de la grammaire*“.

Příklad 3:

*Le bilinguisme dit « pur » qu'on rencontre chez **ceux qui maîtrisent de manière égale deux langues**, et chez qui ces deux langues existent indépendamment l'une de l'autre* (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 115).

První analyzované spojení „*ceux qui maîtrisent de manière égale deux langues*“ obsahuje jednoduchou formu demonstrativního zájmena „*ceux*“. Toto zájmeno má endoforickou funkci, antecedent je identifikován kataforicky v následujícím kontextu vedlejší větou vztahnou „*qui maîtrisent de manière égale deux langues*“, kterou reprezentuje totálně.

V dalším analyzovaném spojení „*ces deux langues*“ má demonstrativní determinant rovněž endoforickou funkci, ukazuje anaforicky do jazykového kontextu ke spojení „*deux langues*“, jedná se tedy o demonstrativní anaforu, která potvrzuje předmět řeči „*deux langues*“, totálně ho reprezentuje a ukazuje na něj demonstrativním determinanem.

Příklad 4:

Le deuxième type, le bilinguisme dit « mêlé », résultant d'un enseignement scolaire, par une méthode basée sur la traduction – méthode en usage alors dans l'enseignement scolaire des langues étrangères. C'est parmi les bilingues du deuxième type que l'on rencontre les erreurs, ce que Cherba appelle « matériel linguistique négatif » (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 116).

První analyzované spojení „*c'est parmi les bilingues du deuxième type que (...)*“ obsahuje jednoduchou neutrální formu demonstrativního zájmena, která zde vystupuje ve vytýkací konstrukci.

Ve druhém spojení „*ce que Cherba appelle*“ reprezentuje demonstrativní zájmeno „*ce*“ spojení „*les erreurs*“ nacházející se v předcházejícím jazykovém kontextu, které reprezentuje totální anaforou využívající substituční formy. Zájmeno má tedy endoforickou funkci.

Příklad 5:

On remarquera que la classification de L. Cherba correspond à celle proposée six ans plus tard par U. Weinrich dans l'ouvrage classique « Languages in Contact » [...] (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 116).

Jednoduchá forma demonstrativního zájmena v syntagmatu „*celle proposée six ans plus tard*“ má endoforickou funkci. Antecedent demonstrativního zájmena je

identifikován substituční anaforou v jazykovém kontextu spojením „*la classification*“, které toto zájmeno reprezentuje pojmově.

Příklad 6:

*En psycholinguistique, les travaux de L. Vygotsky, et A. A. Léontiev entre autres, ont développé la notion de « mécanisme langagier » responsable d'une activité de production et de réception du langage, qui, comme toute activité, peut être réussie ou ratée. L'étude des erreurs comme un des signaux de la réussite / échec de **cette activité** est basée sur l'étude des processus de l'apprenant, sujet actif du processus d'apprentissage. L'erreur est décrite par Léontiev comme le « signal d'une couture défaite dans le mécanisme langagier de l'homme » et les études de psycholinguistique, souvent basées sur des expériences pratiques, portent sur le lien entre les erreurs et les différences étapes du processus mental et langagier. **Ces études** portent tant sur l'activité langagière en langue maternelle qu'en langue seconde ou troisième (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 116).*

Demonstrativní determinant v prvním analyzovaném syntagmatu „*cette activité*“ má endoforickou funkci. Referent tohoto syntagmatu je identifikován anaforicky v jazykovém kontextu spojením „*une activité de production et de réception du langage*“. Demonstrativní determinant potvrzuje předmět řeči shrnutím předchozího obsahu prostřednictvím demonstrativní a lexikální anafory.

Další spojení „*ces études*“ obsahuje opět demonstrativní determinant v endoforické funkci, který demonstrativní anaforou s opakováním téhož výrazu ukazuje na předmět řeči, kterým jsou „*les études de psycholinguistique*“ a reprezentuje ho totálně.

Příklad 7:

Tableau N° 1. Fragment du corpus d'erreurs non indexé

1	2	3	4	5
3529	B3-1 SH	C 220	E Q	des grands mouvements organisés
3530	B3-1 SH	C 220	E Q	la société est préoccupée plutôt des problèmes économiques
3534	B3-1 SH	C 60	E	Protection

(část tabulky: Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 117)

- le candidat (colonne 3). On peut de telle manière suivre l'évolution des erreurs chez le même candidat, puisqu'il est possible de se représenter au Dalf plusieurs fois. Par ailleurs, étant donné que nous connaissons personnellement un grand nombre de **ces candidats**, il est souvent possible de signaler avec précision quelle langue étrangère **cette personne** a étudiée en premier, **ce qui est important** dans le cas d'erreurs induites par l'anglais (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 118).

První syntagma „*ces candidats*“ má endoforickou funkci, prostřednictvím shrnující anafory identifikuje předmět řeči nacházející se v předcházejícím kontextu, jímž jsou všichni kandidáti uvedení v tabulce ve sloupci označeném číslicí 3, která příkladu předchází, a jejíž část jsme uvedli. Jednotlivé kandidáty, kteří jsou označeni určitým kódem, shrnuje za pomoci lexikální a demonstrativní anafory.

Demonstrativní determinant v endoforické funkci v druhém analyzovaném spojení „*cette personne*“ potvrzuje demonstrativní anaforou s použitím synonymního výrazu předmět řeči, jímž je spojení „*le même candidat*“.

Poslední spojení „*ce qui est important*“ obsahuje jednoduchou formu demonstrativního zájmena v endoforické funkci. Antecedent tohoto zájmena se nachází v předcházejícím kontextu, a je jím následující věta: „*quelle langue étrangère cette personne a étudiée en premier*“. Tuto větu reprezentuje demonstrativní zájmeno totálně.

Příklad 8:

Par exemple, nous pouvons affirmer que 5,7 % des erreurs dans le corpus sont des choix erronés de préposition ou que 12 % des erreurs concernent le genre des substantifs. Mais ces chiffres ne veulent rien dire si on ne tient pas compte de la fréquence des substantifs en français ou des situations de rection des verbes; ainsi

dans les textes analysés, ces même erreurs sur le genre ne représentent que 3 % de tous les substantifs utilisés (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 118).

V prvním případě má demonstrativní determinant ve spojení „*ces chiffres*“ endoforickou funkci; anaforicky ukazuje k procentuálním údajům, které jsou zmíněny v předcházejícím kontextu: „5,7 % a 12 %“. Jedná se tedy o typ anafory, kdy používáme shrnující výraz, zde slovo „*chiffres*“, které zahrnuje výše zmíněné číselné údaje.

Jmenné syntagma „*ces même erreurs sur le genre*“ ukazuje anaforicky k předcházejícímu jazykovému kontextu k větně vyjádřenému spojení „12 % des erreurs concernant le genre des substantifs“ opakováním výrazu „*erreurs*“ a potvrzením téhož předmětu řeči důraznou identifikací pomocí adjektiva „*mêmes*“ spolu s ukázáním demonstrativním determinanem. Jedná se tedy o demonstrativní anaforu.

Slovesné syntagma „*concernent le genre des substantifs*“ je dále anaforicky opakováno syntagmatem specifikujícím jméno „*sur le genre*“.

Příklad 9:

Tableau N° 2. Extrait de la première typologie d'erreurs

	1 Barbarismes (formes qui n'existent pas)
	A – verbes
1	<i>en général problèmes de conjugaison</i>
2	<i>infinitif verbes du III groupe remplacé par des clones 1er groupe</i>
	B – adjectifs
9	<i>pluriel des noms et adjectifs en –al</i>
7	<i>problèmes avec l'adjectif « pareil »</i>
6	<i>mauvais emploi de nouvel, bel etc.</i>

(část tabulky: Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 119)

Comme on peut le constater, cette liste est assez hétéroclite, elle reflète uniquement ce qui avait été mis en évidence au cours des années (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 119).

Pro ilustraci tohoto příkladu jsme uvedli část tabulky, která mu předchází a k níž demonstrativní determinant v tomto příkladu ukazuje.

Spojení „*cette liste*“ má endoforickou funkci a ukazuje na seznam chyb v tabulce prostřednictvím lexikální anafory vyjádřené shrnujícím výrazem a endoforickým odkazem demonstrativním determinanem k předmětu řeči.

Jednoduchá forma demonstrativního zájmena v následujícím spojení „*ce qui avait été mis en évidence*“ zastupuje předmět přímý slovesné konstrukce *mettre en évidence*; zájmeno je identifikováno kataforicky v následujícím jazykovém kontextu vedlejší větou vztážnou, kterou reprezentuje totálně.

Příklad 10:

Tableau N° 5. Erreurs causées par le russe langue maternelle

<i>Orthographe</i>		<i>mot écrit comme s'écrit ou se prononce le mot russe équivalent confusion de voyelles mal distinguées à la prononciation</i>
<i>morphologie</i>	<i>Substantif</i>	<i>genre du nom nombre du nom – si le nombre est différent en russe</i>
	<i>Verbe</i>	<i>accord participe du participe passé avec avoir confusion verbe pronominal – non pronominal participe passé au lieu de participe présent confusion de la voix du participe imparfait au lieu de passé composé</i>
	<i>Adverbes</i>	<i>choix erroné de l'adverbe dans l'expression de l'intensité expression adverbiale mal construite ou calquées du russe</i>

(část tabulky: Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 112 - 123)

En quantité cela représente moins de la moitié des types d'erreurs (200 sur 500), et probablement 25 % de la quantité occurrences erronées du corpus (1 800 exemples environ sur 7 000). Ceci n'est qu'un calcul grossier destiné à se faire une idée de l'influence du russe langue maternelle sur le français. Ces chiffres doivent également être pondérés par le fait que l'ensemble des apprenants analysés ici est assez homogène (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 123).

Tabulka předcházející našemu příkladu popisuje nejčastější typy chyb, které jsou způsobené interferencí s ruštinou jako mateřským jazykem.

Složená neutrální forma demonstrativního zájmena „*cela*“ má endoforickou funkci a ukazuje anaforicky do předchozího jazykového kontextu k typům chyb, které reprezentuje totálně. Jedná se tedy o substituční anaforu, kdy nahrazujeme konkrétní lexikální vyjádření demonstrativním zájmenem.

Další složená neutrální forma „*ceci*“ ukazuje anaforicky ke svému referentovi, kterým je procentuální údaj „25 %“, a tento reprezentuje totálně.

Poslední spojení „*ces chiffres*“ má endoforickou funkci, ukazuje opět anaforicky do jazykového kontextu k poměrům, které autorka udává: „200 sur 500“ a „1 800 sur 7 000,“ čemuž odpovídá procentuální vyjádření „25 %“. Jedná se o anaforu shrnující, kdy spojením „*ces chiffres*“ nahrazujeme výše uvedené číselné údaje.

Příklad 11:

Tableau N° 7. Analyse des erreurs sur le genre

type d'erreur	genre du substantif russe équivalent	erreurs indiquées par le déterminant	accords fautifs	nombre total d'erreurs (entre parenthèses: dont au pluriel)
Masculin vs féminin	M	44	26	119 (31)
	F	61	40	126 (41)
	N	18	29	79 (19)
	Total	126	94	333
Féminin vs masculin	F	62	30	130 (39)
	M	32	24	83 (30)
	N	09	13	39 (10)
	Total	105	67	252

(Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 124)

Ce tableau comprend tant les erreurs de genre indiquées par un déterminant fautif que celles indiquées par un accord fautif. On ne peut effectivement pas affirmer que les fautes d'accord soient toujours dues à une mauvaise application de cette règle de grammaire et non pas à un problème de genre, surtout quand le genre indiqué par le déterminant contredit celui indiqué par l'adjectif ou quand le déterminant n'indique pas le genre (pluriel, l') (Debrenne, M. in Bertrand, O. et alii, 2005, s. 124).

Demonstrativní determinant v prvním spojení „*ce tableau*“ má endoforickou funkci, a ukazuje anaforicky do předcházejícího jazykového kontextu k tabulce s typy chyb, která příkladu předchází, jedná se o lexikální shrnující anaforu.

V dalším analyzovaném spojení „*celles indiquées par un accord fautif*“ se nachází antecedent demonstrativního zájmena ve formě jednoduché v předcházejícím

jazykovém kontextu. Zájmeno „*celle*“ je identifikováno anaforicky spojením „*les erreurs de genre indiquées par un déterminant fautif*“, ovšem přebírá pouze konceptuální hodnoty výrazu „*les erreurs*“. Jedná se tedy o reprezentaci pojmovou.

Další spojení „*cette règle de grammaire*“ ukazuje anaforicky do předcházejícího jazykového kontextu; je identifikováno pomocí anafory využívající shrnujícího výrazu na základě spojení „*les fautes d'accord*“, kdy je slovo „*accord*“ nahrazeno výrazem „*cette règle*“, neboť shoda je jedním z gramatických pravidel. Toto spojení je dále upřesněno jmenným komplementem „*de grammaire*“.

V posledním analyzovaném spojení „*celui indiqué par l'adjectif*“ jednoduchá forma demonstrativního zájmena pojmově reprezentuje výraz „*les erreurs*“ vyjádřený v předcházejícím kontextu.

Závěr

Z celkového počtu 37 demonstrativních determinantů a 34 demonstrativních zájmen nacházejících se v analyzovaném textu jsme zde komentovali použití 12 demonstrativních determinantů a 11 demonstrativních zájmen ve vybraných ukázkách. Všechna analyzovaná demonstrativa v textu představují funkci endoforickou, ukazují tedy do jazykového kontextu. Nenašli jsme žádný případ demonstrativa, které by mělo funkci exoforickou, které by tedy ukazovalo do komunikační situace, případně do společně sdílené zkušenosti.

Z našeho rozboru plyne, že demonstrativní determinanty jsou nejčastěji identifikovány anaforicky na základě předchozího jazykového kontextu (11 případů): lexikální anaforou demonstrativní, kdy je použito stejného či synonymního výrazu pro potvrzení předmětu řeči (5 případů), nebo lexikální anaforou shrnující (6 případů), kdy je skupina referentů nahrazena jedním shrnujícím výrazem. Našli jsme 1 případ ukazování do textového pole.

Z 11 demonstrativních zájmen jsou pouze 2 identifikována kataforicky (totální reprezentace – 2 případy), většina (8 případů) jich je identifikováno anaforicky (totální reprezentace – 4 případy, pojmová reprezentace – 4 případy) a 1 demonstrativní zájmeno tvoří část vytýkácí konstrukce, tudíž neanalyzujeme jejich sémanticko-textové funkce.

Vzhledem k rozsahu této práce jsme uvedli pouze vzorek příkladů z celého textu. Výsledky, kterých jsme dosáhli, ovšem reprezentují tendenci užití demonstrativ v celém textu.

Z celkového počtu 37 demonstrativních determinantů jich má převážná většina funkci anaforickou (35 případů): 18 ukazuje do jazykového kontextu prostřednictvím lexikální demonstrativní anafory, 17 prostřednictvím lexikální anafory shrnující. 2 demonstrativní determinanty ukazují do textového pole k výpovědnímu plánu daného odborného textu. Nenašli jsme žádný případ kataforického ukazování demonstrativního determinantu. Žádný z demonstrativních determinantů neukazuje do komunikační situace ani do společně sdílené zkušenosti.

Z 34 demonstrativních zájmen je jich 6 identifikováno kataforicky na základě jazykového kontextu (totální reprezentace – 6 případů) a 21 anaforicky (pojmová reprezentace – 9 případů, totální reprezentace – 12 případů). 4 demonstrativní zájmena ve formě jednoduché tvoří část prezentativní konstrukce, 2 tvoří část konstrukce vytýkácí a 1 je součástí spojky, jejich sémanticko-textové funkce neanalyzujeme.

6. 2 Demonstrativa v didaktickém textu

Druhý text, který jsme pro náš rozbor zvolili, je text didaktický. Jedná se o část textu z učebnice literatury, jejímž autorem je Michel Laurin: **Anthologie littéraire du Moyen Âge au XIXe siècle** (2006, s. 101 - 113). Tato publikace je koncipována jako příručka pro učitele literatury, kteří mohou zahrnuté materiály využívat jako pomůcku při hodinách.

Tato příručka charakterizuje vývoj literatury od středověku do 19. století, a to nejen literatury francouzské, ale i některých významných děl literatury světové. Každá kapitola zahrnuje chronologickou tabulku významných historických událostí dané doby, stručný společensko-historický kontext a dále již pojednání o jednotlivých autorech a dílech většinou francouzské literatury, které je ve většině případů doplněno i ukázkami z autorova díla. Pro studenty jsou zde dále připraveny otázky, díky nimž by mělo dojít k lepšímu pochopení literárních ukázek.

Text pochází z kapitoly nazvané **Le XVIIe siècle ou le triomphe de la raison** (Laurin, M., 2006, s. 99 - 154), my jsme z této kapitoly vzhledem k rozsahu této práce vybrali pouze část textu (Laurin, M., 2006, s. 101 - 113).

První část textu představuje úvod kapitoly, kdy autor charakterizuje sedmnácté století z hlediska společensko-historického, představuje umělecké tendence typické pro dané století a v závěru charakterizuje literární vývoj na počátku tohoto století. Druhá část textu už obsahuje informace o spisovateli (v našem případě Théophile de Viau), ukázky z jeho díla a pokyny pro studenty, jak s uvedenými ukázkami pracovat.

První část textu je tedy výklad, četné jsou vysvětlující pasáže. Setkáme se s termíny, velká část jich není vysvětlená, neboť se jedná o již instruované studenty, např.: *le pouvoir absolu, l'Église catholique, le code civil, la classe des mots*, ale setkáme se i s takovými, které jsou vysvětleny v poznámce pod čarou, či přímo v textu: *les huguenots, la Contre-Réforme, le jansénisme, le baroque*.

Četné jsou kondenzační konstrukce:

„*Mazarin joua également un rôle important dans la formation du jeune roi, l'initiant à l'art et à la politique et le faisant entrer au Conseil dès 1650*“ (Laurin, M., 2006, s. 103).

Často najdeme i konstrukce pasivní:

„*Les dernières années du règne de Louis XIV sont marquées par de nombreuses famines [...]*“ (Laurin, M., 2006, s. 106).

Konstrukce neosobní jsou méně časté, v analyzovaném úryvku jsme nenašli žádnou takovou.

Analyzovaná část textu má 13 stran formátu A4 a čítá celkem 94 demonstrativ – 43 demonstrativních determinantů a 51 demonstrativních zájmen. Pro analýzu jsme vybrali opět pouze vzorek těchto jazykových prostředků, a to zhruba jejich jednu čtvrtinu. V závěru této kapitoly ovšem shrneme výsledky, ke kterým jsme došli během analýzy demonstrativ v celé práci, kterou není vzhledem k rozsahu práce možné provést zde. Opět budeme postupovat lineárně podle pořadí, ve kterém se dané demonstrativní determinanty či demonstrativní zájmena nachází v textu.

Příklad 12:

*Et pourtant, le XVIIe siècle français – qui s'ouvre en 1610, avec l'assassinat d'Henri IV – se distingue de tous les autres. Jamais la France ne connaîtra par la suite un prestige égal à celui qui est alors le sien. Un nom explique **ce rayonnement**: Louis XIV, qui se désigna lui-même comme le Roi-Soleil. L'intelligence de **ce monarque** lui permet d'exercer seul l'autorité sur le royaume, en concentrant entre ses mains tous les pouvoirs – qu'ils soient d'ordre politique, économique, militaire, religieux ou culturel (Laurin, M., 2006, s. 101)*

První demonstrativní determinant ve spojení „*ce rayonnement*“ má endoforickou funkci; demonstrativní anaforou ukazuje ke slovu „*un prestige*“, které v analyzovaném spojení nahrazeno synonymem „*rayonnement*“. Mluvčí tedy potvrzuje předmět řeči, který se nachází v předcházejícím jazykovém kontextu, na který ukazuje lexikální demonstrativní anaforou s využitím synonymního výrazu. Jedná se o totální reprezentaci.

Druhé spojení „*ce monarque*“ má opět endoforickou funkci a za pomoci totální demonstrativní anafory ukazuje do předcházejícího jazykového kontextu, a to do předcházející věty ke spojení „*le Roi-Soleil*“, jímž sám sebe označil král „*Louis XIV*“. Opět se tedy jedná o lexikální demonstrativní anaforu s využitím synonymního výrazu.

Příklad 13:

La guerre de Trente ans (1618 - 1648), qui secoue toute l'Europe et que découle une fois de plus du conflit entre protestants et catholiques amené par la Réforme, sera l'occasion pour Louis XIII de montrer aux protestants qu'il peut également

prendre leur parti. Dans cette terrible guerre, une des plus dévastatrices de l'histoire de l'Europe, la France choisit en effet de lutter contre le pouvoir grandissant des Habsbourg, une dynastie germanique catholique à laquelle s'opposait la France (Laurin, M., 2006, s. 102).

Předmět řeči syntagmatu „*cette terrible guerre, une des plus dévastatrices de l'histoire de l'Europe*“ můžeme identifikovat anaforicky ukázáním na obsah první větne výpovědi „*la guerre de Trente ans (1618 - 1648), qui secoue toute l'Europe et qui découle une fois de plus du conflit entre protestants et catholiques amené par la Réforme*“. Jedná se o totální anaforu s opakováním téhož výrazu a ukázáním pomocí „*cette*“ na předmět řeči do předchozího jazykového kontextu, avšak s přílivem nové informace pomocí kvalifikujícího adjektiva „*terrible*“ a apozičním vyjádřením „*une des plus dévastatrices de l'histoire de l'Europe*“.

Příklad 14:

Mazarin joua également un rôle important dans la formation du jeune roi, l'initiant à l'art et à la politique et le faisant entrer au Conseil dès 1650. Lorsqu'il meurt en 1662, Louis XIV surprend l'ensemble de la population en déclarant qu'il assumera désormais lui-même les fonctions de son ancien conseiller. Cette décision historique, à laquelle est liée la légendaire réplique « L'État, c'est moi », accorde au roi un pouvoir sans précédent, pouvoir que Louis XIV utilisera afin de moderniser le royaume et de renouveler le personnel politique, religieux et administratif (Laurin, M., 2006, s. 103).

První spojení „*cette décision historique*“ má endoforickou funkci; demonstrativní determinant identifikuje lexikální shrnující anaforou předmět řeči, který je vyjádřen v předcházející větě „*il assumera désormais lui-même les fonctions de son ancien conseiller*“ za pomoci shrnujícího výrazu „*décision*“, jímž nahrazuje celou výpověď a dále ho kvalifikuje adjektivem „*historique*“.

Druhým spojením je slavná replika Ludvíka XIV. „*L'État, c'est moi*“, která obsahuje jednoduchou neutrální formu demonstrativního zájmena. Tato má v tomto případě endoforickou funkci, totální anaforou reprezentuje syntagma „*l'état*“.

Příklad 15:

À la suite de la rupture protestante, l'Église catholique a voulu se réformer de l'intérieur. Cela a donné la Contre-Réforme qui, à la manière protestante, cherche à renouer avec l'idéal évangélique et l'austerité de l'Église primitive. Deux groupes s'affrontent alors, à l'intérieur même de l'Église catholique: les jésuites et les jansénistes. Les premiers tolérants et libéraux, croient à la liberté de l'homme à la recherche de son statut; les jansénistes (leur nom vient de l'évêque hollandais Jansénius) proposent au contraire une vision de l'homme enchaîné au péché dans un monde corrompu; malgré ses efforts pour se sauver, Dieu peut lui refuser le secours de la grâce. C'est la forme la plus austère du catholicisme, que condamnera l'Église. Les jansénistes seront bientôt pourchassés et persécutés au même titre que les protestants parce que le roi s'arrogera la mission de préserver la pureté du dogme. En 1679, celui-ci force l'évacuation partielle de l'abbaye Port-Royal, haut lieu du jansénisme (Laurin, M., 2006, s. 104 - 105).

Prvním případem demonstrativa v tomto příkladu je složená neutrální forma demonstrativního zájmena „*cela*“, která má endoforickou funkci. Totální anaforou identifikuje předmět řeči, jímž je část předchozí věty „*l'Église catholique a voulu se réformer de l'intérieur*“. Na tento případ můžeme vztáhnout pravidlo, které uvádí Grevisse (viz kapitola 4. 2. 2), kdy formy demonstrativního zájmena blízká a vzdálená nejsou postaveny do opozice; forma vzdálená pak obvykle ukazuje anaforicky do jazykového kontextu, forma blízká kataforicky do jazykového kontextu.

Další spojení obsahuje demonstrativní zájmeno v jednoduché neutrální formě „*ce*“, které zde stojí ve vytýkáci konstrukci.

Posledním případem je složená forma demonstrativního zájmena „*celui-ci*“, která má zde endoforickou funkci, a ukazuje anaforicky do jazykového kontextu do předcházející věty ke slovu „*le roi*“, které reprezentuje totálně. Jedná se tedy o substituční anaforu, kdy lexikální vyjádření nahrazujeme v tomto případě demonstrativním zájmenem.

Příklad 16:

Matérialiste partisan de la libre pensée, il refusait de reconnaître d'autres privilèges que ceux gagnés au mérite (Laurin, M., 2006, s. 105).

Jednoduchá forma demonstrativního zájmena „*ceux*“ má endoforickou funkci, identifikuje pojmovou anaforou předmět řeči, jímž jsou „*d'autres privilèges*“; zájmeno přebírá konceptuální hodnoty slova „*privilèges*“. Opět se jedná o substituční anaforu.

Příklad 17:

« *Ce que l'on coinçoit bien s'énonce clairement / Et les mots pour le dire arrivent aisément. » Ces deux vers, parmi les plus célèbres de son Art poétique (1674), font de la raison le point de départ d'une communication efficace et pertinente* (Laurin, M., 2006, s. 106).

Jednoduchá neutrální forma „*ce*“ v prvním analyzovaném spojení má endoforickou funkci a totálně anticipuje svůj antecedent nacházející se v následujícím jazykovém kontextu, kterým je větné vyjádření „*que l'on coinçoit bien*“, které spolu se zájmenem „*ce*“ tvoří podmět následujícího spojení „*s'énonce clairement*“.

Demonstrativní determinant ve spojení „*ces deux vers*“ má endoforickou funkci a anaforicky ukazuje k předcházejícím dvěma veršům, které autor citoval. Jedná se tedy o lexikální anaforu s použitím shrnujícího výrazu – autor celou předcházející citovanou výpověď shrnul výrazem „*ces deux vers*“.

Příklad 18:

Le XVIIe siècle assiste à la naissance de deux courants artistiques aux idéaux apparemment opposés, mais néanmoins indissociables dans une relation de continuité et d'échange: le baroque et le classicisme. Ceux-ci dominent successivement, mais non exclusivement, la première et la seconde moitié du siècle (Laurin, M., 2006, s. 107).

Na tento příklad můžeme opět vztáhnout Grevissovo pravidlo (viz kap. 4. 2. 2), kdy obě formy demonstrativního zájmena (blízká a vzdálená) nejsou postaveny do opozice, a blízká forma ukazuje ke skutečnosti, která jí těsně předchází. Referenta tedy najdeme v kontextu, který zájmenu těsně předchází, jsou to výrazy „*le baroque et le classicisme*“, jedná se o reprezentaci totální a opět můžeme mluvit o substituční anafoře.

Příklad 19:

Le baroque

*Le mot « baroque » vient du portugais barroco, mot désignant une perle de forme irrégulière. De fait, l'irrégularité et le déséquilibre caractérisent **ce courant** à l'opposé de l'esthétique de la mesure et de l'équilibre proposée par les humanistes de la Renaissance (Laurin, M., 2006, s. 107).*

Demonstrativní determinant ve spojení „*ce courant*“ má funkci endoforickou, anaforicky ukazuje k nadpisu „*le baroque*“, který uvozuje odstavec pojednávající o barokním uměleckém směru. Pomocí lexikální anafory demonstrativní determinant potvrzuje předmět řeči jeho generalizací za pomoci shrnujícího výrazu „*courant*“.

Příklad 20:

*Loin de procéder par la séparation, la sélection ou la discrimination, comme le fera le classicisme, le baroque opte au contraire pour l'amalgame et l'agglomération: **c'est un art de l'accueil** qui homogénéise l'hétérogène sans en effacer les formes, sans les réduire à l'uniforme, sans les mettre au pas. Il ne s'intéresse plus à l'univers naturel créé par Dieu ni à **celui idéalisé par l'homme de la Renaissance**, mais il crée plutôt un monde transformé de fond en comble par l'imagination de l'homme. Il récuse tout **ce qui n'est pas modelé par la main de celui-ci** (Laurin, M., 2006, s. 108)*

V prvním spojení se nachází demonstrativní zájmeno v jednoduché neutrální formě v endoforické funkci; jeho antecedentem je spojení „*le baroque*“, které zájmeno reprezentuje totální anaforou za pomoci substituční formy.

Dalším případem je opět jednoduchá forma demonstrativního zájmena „*celui*“, která ukazuje k antecedentovi nacházejícímu se v předcházejícím jazykovém kontextu, jímž je slovo „*l'univers*“. Tento výraz reprezentuje pojmovou anaforou opět za pomoci substituční formy.

Třetím případem užití demonstrativa je opět jednoduchá neutrální forma „*ce*“, která má endoforickou funkci a totálně reprezentuje následující vedlejší větu vztahnou „*qui n'est pas modelé par la main de celui-ci*“. Totální způsob reprezentace je umocněn použitím neurčitého zájmena „*tout*“.

Posledním případem zde je složená forma demonstrativního zájmena „*celui-ci*“, která ukazuje opět do jazykového kontextu a to anaforicky ke slovu „*l'homme*“, které se nachází na konci předcházející věty. V tomto případě se jedná o anaforu pomocí substituční formy s totální reprezentací antecedentu.

Příklad 21:

Né comme le baroque des formes de la Renaissance, le classicisme recherche plutôt la beauté des formes dans la proportion, la rigueur, la symétrie et l'harmonie. Cherchant à élever le sens moral des spectateurs, cette esthétique vise l'ordre et la grandeur par l'ordre. Cela l'amène à favoriser le règne de la raison, une raison qui soumet les forces créatrices à une forte discipline, et qui exige la cohésion et la subordination des éléments. C'est dire que cet art tire sa légitimité d'un enracinement dans un univers idéal: la réalité consent à discipliner, à épouser les contours d'une forme parfaite est spiritualisée (Laurin, M., 2006, s. 109).

Demonstrativní determinant v prvním spojení „*cette esthétique*“ anaforicky identifikuje předmět řeči v jazykovém kontextu, kterým je „*le classicisme*“ za pomoci lexikální anafory, která využívá shrnujícího výrazu „*esthétique*“, kterým klasifikuje „*le classicisme*“.

Složená neutrální forma demonstrativního zájmena „*cela*“ ukazuje anaforicky do jazykového kontextu k poslední části předcházející věty „*vise l'ordre et la grandeur par l'ordre*“. Toto spojení reprezentuje totálně, jedná se o anaforu za pomoci substituční formy.

Dalším případem je jednoduchá neutrální forma demonstrativního zájmena „*ce*“, která zde ovšem tvoří část ustáleného spojení „*c'est dire*“.

Demonstrativní determinant ve spojení „*cet art*“ má stejnou funkci jako determinant ve spojení „*cette esthétique*“, za pomoci lexikální shrnující anafory identifikuje předmět řeči, jímž je „*le classicisme*“ nacházející se v předcházejícím kontextu.

Příklad 22:

Comme il n'y a pas pour eux de vérité absolue, les auteurs baroques manifestent un grand esprit de tolérance, dans leur vie comme dans leur art. Dans leurs écrits, ils s'octroient une totale liberté, refusent les règles rigides, mélangent les styles, les

genres et les tonalités. Certains auteurs rejettent jusqu'aux articulations logiques, leur préférant le procédé d'accumulation. Cette esthétique au service de l'imaginaire et de la sensibilité, constamment à la recherche du dynamique et du théâtral, se colorera, sous l'influence des salons mondains devenus le centre de la vie culturelle à partir des années 1630, de particularités nouvelles pour engendrer ce qu'on appelle la préciosité.

À vrai dire, la préciosité est la manifestation ultime du baroque parvenu à son apogée entre 1650 et 1660. **Cette tendance** s'est épanouie dans les salons mondains, théâtres de la convivialité où se donne rendez-vous tout ce que Paris compte d'intelligence et d'influence dans le monde des idées (Laurin, M., 2006, s. 110).

První spojení „*cette esthétique au service de l'imaginaire et de la sensibilité*“ má endoforickou funkci; referent demonstrativního determinantu se nachází v předcházejícím jazykovém kontextu a je identifikován za pomoci lexikální anafory, která spojením „*cette esthétique*“ shrnuje uvedený popis barokního typu literatury „*Dans leurs écrits, ils s'octroient une totale liberté, refusent les règles rigides, mélangent les styles, les genres et les tonalités. Certains auteurs rejettent jusqu'aux articulations logiques, leur préférant le procédé d'accumulation*“. Syntagma je dále blíže určeno jmenným komplementem „*au service de l'imaginaire et de la sensibilité*“.

Dalším případem je jednoduchá neutrální forma demonstrativního zájmena „*ce*“ ve spojení „*ce qu'on appelle la préciosité*“, která má endoforickou funkci a je identifikována kataforicky větou vztahnou: „*qu'on appelle la préciosité*“, kterou zájmeno reprezentuje totálně.

Demonstrativní determinant ve spojení „*cette tendance*“ má endoforickou funkci a prostřednictvím lexikální shrnující anafory potvrzuje předmět řeči, jímž je syntagma „*la préciosité*“. Toto syntagma zobecňuje tím, že klasifikuje pojem „*la préciosité*“ jako „*tendance*“.

Příklad 23:

Le monde à l'envers

*Un corbeau devant moi croasse,
Une ombre offusque mes regards,
Deux belettes et deux renards
Traversent l'endroit où passe,
Les pieds faillent à mon cheval,
Mon laquais tombe du haut mal,
J'entends craqueter le tonnerre,
Un esprit se présente à moi,
J'ois Charon qui m'appelle à soi,
Je vois le centre de la terre .*

*Ce ruisseau remonte en sa source,
On bœuf gravit sur un clocher,
Le sang coule de ce rocher,
Un aspic s'accouple d'une ourse,
Sur le haut d'une vieille tour
Un serpent déchire un vautour,
Le feu brûle dedans la glace,
Le soleil est devenu noir,
Je vois la lune qui va choir,
Cet arbre est sorti de sa place.*

Théophile de Viau, Œuvres poétiques, 1621 in Laurin, M., 2006, s. 112

1. *Les univers décrits dans les deux strophes sont bizarres, étranges. On note cependant une différence importante entre les deux. Quelle est-elle? Quels vers assurent la transition entre les deux strophes?*
2. a) *Étudiez la classe des mots dans ce poème. Quels types de mots y dominent? Y-a-t-il des adjectifs? Lesquels?*
b) *Étudiez la nature des phrases, leur longueur, leur mode de liaison ainsi que les enjambements. Quel est l'effet créé? (Laurin, M., 2006. S. 112)*

Tento poslední příklad pochází z pokynů cvičení určeného studentům k práci s literárními texty. Můžeme si všimnout specifických znaků výpovědního plánu didaktického textu, jako je například imperativní forma slovesa „*étudiez*“ nebo otázky, které již nejsou součástí výkladové části textu, nýbrž jsou adresovány čtenáři – studentovi, a mají být zodpovězeny.

Demonstrativní determinant ve spojení „*ce poème*“ má endoforickou funkci, a totální lexikální anaforou využívající shrnujícího výrazu „*poème*“ ukazuje k předmětu řeči, jímž je zde výše uvedená báseň, kterou má student analyzovat.

Závěr

Z celkového počtu 43 demonstrativních determinantů a 51 demonstrativních zájmen nacházejících se v textu jsme zde analyzovali použití 11 demonstrativních

determinantů a 14 demonstrativních zájmen. Všechna demonstrativa mohou být identifikována na základě jazykového kontextu, mají tedy endoforickou funkci; nenašli jsme žádné, které by ukazovalo exoforicky do komunikační situace, do společně sdílené zkušenosti, dokonce ani do textového pole.

Všech 11 analyzovaných demonstrativních determinantů má anaforickou funkci: 8 jich identifikuje předmět řeči na základě lexikální anafory s využitím shrnujícího výrazu a 3 na základě lexikální anafory demonstrativní.

Ze 14 demonstrativních zájmen jich má 10 funkci anaforickou (repräsentace totální – 8 případy, repräsentace pojmová – 2 případy), 2 demonstrativní zájmena jsou identifikována kataforicky (repräsentace totální – 2 případy), 1 demonstrativní zájmeno představuje součást ustáleného spojení a 1 demonstrativní zájmeno tvoří část vytýkácí konstrukce, tudíž jsme jejich sémanticko-textové funkce v textu neanalyzovali, pouze jsme konstatovali způsob jejich užití.

Ze 43 demonstrativních determinantů v textu jich 42 ukazuje anaforicky do jazykového kontextu, 1 kataforicky. Nenašli jsme žádný demonstrativní determinant, který by ukazoval do textového pole, exoforicky do komunikační situace nebo do společně sdílené zkušenosti. Téměř ve stejné míře představují demonstrativní determinanty lexikální anaforu shrnující (22 případů ze 43) a lexikální anaforu demonstrativní (20 případů ze 43).

Z 51 zájmen jich je 10 identifikováno kataforicky, ovšem ve všech případech se jedná o neutrální formu demonstrativního zájmena „*ce*“, jejíž antecedent se nachází ve vedlejší větě vztahné. 19 demonstrativních zájmen má funkci anaforickou, jejich antecedenty můžeme najít v předcházejícím kontextu (totální repräsentace – 10 případů, pojmová repräsentace – 9 případů). 6 demonstrativních zájmen vystupuje v prezentativních konstrukcích, 10 v konstrukcích vytýkácích a 5 jich tvoří součást spojek či ustálených slovních spojení (např.: *c'est ainsi*, *c'est à dire*), tyto formy jsme proto neanalyzovali z hlediska sémanticko-textového.

6. 3 Demonstrativa v populárně naučném textu

Posledním zvoleným textem je text populárně naučný, který pochází z časopisu *Ça m'intéresse* (2012, č. 374). Jedná se o francouzský měsíčník určený široké veřejnosti, ve kterém můžeme najít články ze všech oblastí lidské činnosti. Z českých časopisů bychom tento přirovnali například k magazínu 21. STOLETÍ či Epoque. Můžeme zde tedy najít články z nejrůznějších oblastí: aktuality, technologie, společnost, příroda, zdraví, kultura, zvířata atd.

Zvolili jsme článek autorky Isabelle Verbaere, **Notre fertilité est-elle en danger?** (in *Ça m'intéresse*, 2012, č. 374, s. 42 – 46.), ve kterém autorka pojednává o problémech plodnosti ve francouzské společnosti, článek je tedy z oblasti medicíny. Tyto problémy jsou podle vědců způsobeny faktem, že muži produkují méně aktivních spermií, a tudíž šance na oplodnění ženského vajíčka klesá. Naproti tomu u žen není problémem nekvalita vajíček, nýbrž fakt, že s přibývajícím věkem se ženina schopnost otěhotnět snižuje; v roce 2010 se průměrný věk ženy v době porodu jejího prvního dítěte vyšplhal až k hranici třiceti let. Dalšími faktory, které snižují ženinu schopnost otěhotnět, jsou například pohlavní choroby nebo obezita.

Text neobsahuje mnoho odborných termínů. Pokud takové najdeme, jsou vysvětlené, aby i neinstruovaný čtenář pochopil, o čem autorka mluví, např.: *la prémature thélarche, la fécondité, la fertilité, une fécondation in vitro*.

Četné jsou neosobní konstrukce, např.:

„**Il est vrai que** la puberté est plus précoce chez les filles dans les pays occidentaux“ (Verbaere, I. in *Ça m'intéresse*, 2012, č. 374, s. 44).

„**Toutefois, il est toujours temps d'agir** pour préserver notre fertilité que ne se porte pas encore trop mal“ (Verbaere, I. in *Ça m'intéresse*, 2012, č. 374, s. 46)

Najdeme i konstrukce kondenzační:

„**Le médecin m'a dit que une surveillance** était indispensable“ (Verbaere, I. in *Ça m'intéresse*, 2012, č. 374, s. 42).

„**Résultats: 20 à 25 % d'entre eux n'ont pas obtenu de grossesse un an après avoir arrêté toute contraception dans le but d'avoir un enfant**“ (Verbaere, I. in *Ça m'intéresse*, 2012, č. 374, s. 43).

Najdeme i konstrukce pasivní, tyto ovšem nejsou tak početné jako konstrukce předcházející:

„**Le taux de fausse couche est multiplié par 4** chez la femme obèse“ (Verbaere, I. in *Ça m'intéresse*, 2012, č. 374, s. 44).

Tento text má 4 strany formátu A4 a našli jsme celkem 54 demonstrativ: 24 demonstrativních zájmen a 30 demonstrativních determinantů. Pro následující analýzu jejich užití z nich opět vybereme zhruba jednu čtvrtinu, v závěru k této kapitole ovšem uvedeme i výsledky, ke kterým jsme došli při analýze všech demonstrativ nacházejících se v textu.

Příklad 24:

*Marie, trentenaire, est mère de deux fillettes, de 1 et 3 ans. Récemment, le pédiatre examine Noémie, la petite dernière, et remarque que ses seins se développent... « Je n'avais rien vu, avoue la jeune femme. Ma fille est un peu dodue, elle a des plis partout. Mais j'ai dû me rendre à l'évidence: ses glandes mammaires étaient gonflées. Le médecin m'a dit que une surveillance était indispensable et que si ces **protubérances** s'amplifient ou persistent, il faudrait réaliser un bilan hormonal. » Pour l'heure, elle n'ont pas disparu et Marie s'inquiète pour la fertilité future de sa fille. **Ce développement mammaire précoce**, isolé de tout autre caractère sexuel secondaire, a un nom médical: la prémature thélarche (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 42).*

První analyzované spojení „*ces protubérances*“ obsahuje demonstrativní determinant v endoforické funkci, který ukazuje do jazykového kontextu anaforicky ke spojení „*ses glandes mammaires étaient gonflées*“ prostřednictvím lexikální shrnující anafory, toto spojení reprezentuje totálně.

Druhé spojení „*ce développement mammaire précoce*“ má opět endoforickou funkci, demonstrativní determinant je identifikován anaforicky větně vyjádřeným spojením „*ses seins se développent*“ prostřednictvím anafory demonstrativní s použitím synonymního výrazu.

Příklad 25:

*Le volume du sein atteint parfois, après quelques mois de développement **celui d'une mandarine** (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 42).*

Jednoduchá forma demonstrativního zájmena „*celui*“ má endoforickou funkci a pojmově reprezentuje syntagma nacházející se v předcházejícím kontextu „*le volume*“. Jedná se o anaforu s použitím substituční formy.

Příklad 26:

Nos modes de vie, notre alimentation, la pollution peuvent-ils altérer le développement de nos organes génitaux? Notre capacité à mettre au monde des enfants en fait-elle déjà les frais? L'Institut national de veille sanitaire (InVS) a publié, le 21 février 2012, un numéro spécial du Bulletin épidémiologique hebdomadaire (BEH), qui fait la synthèse des travaux menés sur ces questions. Le Pr Alfred Spira a coordonné cette publication. Pour lui, plus de doute: la menace sur la fertilité est réelle et constitue un problème majeur de santé publique... L'humanité ne va pas devenir stérile et notre espèce disparaître pour ces raisons, précise-t-il (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 42).

Demonstrativní determinant v prvním spojení „*ces questions*“ má endoforickou funkci, pomocí lexikální shrnující anafory identifikuje předmět řeči nacházející se v předcházejícím jazykovém kontextu, kterým jsou následující dvě otázky: „*Nos modes de vie, notre alimentation, la pollution peuvent-ils altérer le développement de nos organes génitaux? Notre capacité à mettre au monde des enfants en fait-elle déjà les frais?*“

Druhé syntagma „*cette publication*“ má opět funkci endoforickou, demonstrativní determinant ukazuje anaforicky do jazykového kontextu ke spojení „*un numéro spécial du Bulletin épidémiologique hebdomadaire*“ pomocí lexikální shrnující anafory, která toto spojení nahrazuje shrnujícím pojmem „*publication*“.

Poslední analyzované spojení v tomto příkladu „*ces raisons*“ opět využívá lexikální shrnující anafory k identifikaci předmětu řeči, a ukazuje k výčtu důvodů v předcházejícím jazykovém kontextu: „*nos modes de vie, notre alimentation, la pollution*“.

Příklad 27:

Pour l'heure, la fécondité en France est, avec celle de l'Irlande, la plus élevée de l'UE, selon l'Insee. Attention! La fécondité ne doit pas être confondue avec la fertilité: elle désigne le nombre d'enfants par femme dans une population. Elle dépend de différents facteurs: le taux d'usage de la contraception, la politique familiale, le contexte économique et la fertilité. Celle-ci désigne l'aptitude

biologique des individus à pouvoir concevoir (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 42).

V tomto případě jednoduchá forma demonstrativního zájmena „*celle*“ ukazuje anaforicky do jazykového kontextu; pojmově reprezentuje spojení „*la fécondité*“.

V citovaném úryvku autorka vysvětluje rozdíl mezi slovy „*fécondité*“ a „*fertilité*“. Složená forma demonstrativního zájmena „*celle-ci*“ anaforicky ukazuje do jazykového kontextu ke slovu „*la fertilité*“ a reprezentuje tento výraz totálně. Na tento případ můžeme vztáhnout i pravidlo, které uvádí Grevisse (viz kapitola 4. 2. 2), a to že blízká forma demonstrativního zájmena ukazuje ke skutečnosti, která těsně předchází, vzdálená forma demonstrativního zájmena ke skutečnosti vzdálenější, ale zájmena vůči sobě nejsou postavena do opozice, což vidíme v našem příkladu, kdy blízká forma „*celle-ci*“ stojí samostatně, bez přítomnosti demonstrativního zájmena ve formě vzdálené.

Příklad 28:

Au slogan « un bébé si je veux » des seventies semble de plus en plus se substituer cet amer constat: « Un bébé si je... peux » (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 43).

Syntagma „*cet amer constat*“ anticipuje kataforizujícím shrnujícím výrazem „*constat*“ s demonstrativním determinantem spojení „*un bébé si je veux*“ a dále adjektivem „*amer*“ kvalifikuje změnu předchozího sloganu slovesnou formou „*je peux*“.

Příklad 29:

*Plusieurs indicateurs connaissent en effet une évolution préoccupante... La qualité du sperme est le premier entre eux. « **Qu'est-ce qui a décimé mes spermatozoïdes?** » Cette question, Bastien 30 ans, se la pose depuis qu'il a appris que son sperme est très pauvre en cellules sexuelles. **Cela faisait plus d'un an que nous essayions d'avoir un bébé avec mon épouse, sans succès*** (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 43).

První analyzované spojení „*qu'est-ce qui*“ obsahuje jednoduchou neutrální formu demonstrativního zájmena „*ce*“, která je však součástí komplexního tázacího zájmena.

Syntagma „*cette question*“ má endoforickou funkci a ukazuje shrnující anaforou k citované otázce: „*Qu'est-ce qui a décimé mes spermatozoïdes*“.

V posledním analyzovaném spojení „*cela faisait plus d'un an*“ tvoří složená neutrální forma demonstrativního zájmena část ustáleného spojení vyjadřující trvání určité činnosti „*cela fait deux ans / plusieurs mois / quelques heures que je ne t'ai pas vu / que je n'y suis pas allée / qu'il est fâché contre moi*“. Demonstrativní zájmeno v tomto případě reprezentuje vedlejší větu vyjadřující činnost, která probíhá v uvedeném období, toto zájmeno je tedy identifikováno kataforicky vedlejší větou, kterou reprezentuje totálně.

Příklad 30:

On peut simplement constater que la durée pendant laquelle les femmes sont capables de procréer ne s'est pratiquement pas modifiée, développe Alfred Spira. L'âge de la ménopause est resté stable. Il est vrai que la puberté est plus précoce chez les filles dans les pays occidentaux. Mais l'amélioration générale de la santé et de la nutrition est l'hypothèse la plus souvent avancée pour cela (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 44).

Zájmeno „*cela*“ má v tomto případě endoforickou funkci, ukazuje tedy do jazykového kontextu, a to anaforicky, do kontextu předcházejícího k větě „*il est vrai que la puberté est plus précoce chez les filles dans les pays occidentaux*“. Zájmeno reprezentuje tuto větu totálně, a jedná se o případ, jak uvádí Grevisse (viz kapitola 4. 2. 2), kdy forma blízká ukazuje kataforicky do kontextu následujícího a forma vzdálená anaforicky do kontextu předcházejícího; obě formy nejsou postaveny do opozice.

Příklad 31:

C'est la généralisation de l'utilisation de préservatif qui a permis une diminution importante des cas d'infections sexuellement transmissibles, notamment celles à chlamydiae, première cause de stérilité tubaire (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 44).

První spojení, jednoduchá neutrální forma demonstrativního zájmena „*ce*“ spolu se vztažným zájmenem „*qui*“, představuje vytýkáci konstrukci, kterým autorka vytýká podmět následující věty, konkrétně spojení „*la généralisation de l'utilisation de préservatif*“.

V druhém případě má jednoduchá forma demonstrativního zájmena „*celles*“ funkci endoforickou, její antecedent se nachází v předcházejícím jazykovém kontextu, jímž je spojení „*infections sexuellement transmissibles*“. Jedná se tedy o částečnou reprezentaci.

Příklad 32:

Depuis une vingtaine d'années cependant, c'est notre environnement chimique qui est au premier rang des préoccupations. Notamment les perturbateurs endocriniens. Ces substances, d'origine naturelle – les phytoœstrogènes du soja – ou industrielle, peuvent altérer l'action des hormones en mimant, inhibant ou amplifiant leurs effets physiologiques (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 46).

Demonstrativní zájmeno „*ce*“ ve větě „*c'est notre environnement chimique*“ tvoří v tomto případě spolu se vztažným zájmenem „*qui*“ vytýkáci konstrukci.

Druhé spojení „*ces substances*“ má endoforickou funkci. Pomocí lexikální shrnující anafory ukazuje demonstrativní determinant do předcházejícího jazykového kontextu ke spojení „*les perturbateurs endocriniens*“ a syntagma je dále blíže určeno apoziční konstrukcí „*d'origine naturelle – les phytoœstrogènes du soja – ou industrielle*“.

Příklad 33:

« *Toutefois, il est toujours temps d'agir pour préserver notre fertilité que ne se porte pas encore trop mal* », relativise le Pr Spira. *En premier lieu en faisant évoluer nos comportements individuels: ne pas retarder sine die son projet d'enfant, d'abord. Ensuite, perdre du ventre pour ceux qui en ont trop, arrêter de fumer, diminuer sa consommation d'alcool* (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 46).

Jednoduchá forma demonstrativního zájmena „*ceux*“ je v tomto případě identifikována opět na základě jazykového kontextu, tentokrát vedlejší větou vztaznou „*qui en ont trop*“. Jedná se tedy o identifikaci kataforickou s totální reprezentací.

Příklad 34:

« *En septembre 2011, le ministère de la Santé a demandé à l'Anses de préparer très rapidement une plaquette d'information à l'attention des parents et des femmes enceintes ou allaitantes pour promouvoir des gestes de précaution simples* », rappelle le Pr Rochefort. *On l'espère toujours. En attendant, voici ces gestes: ne pas chauffer directement au micro-ondes les aliments dans les emballages en plastique, ne pas stocker longtemps les boissons dans les bouteilles en plastique, réduire, voire supprimer l'utilisation de cosmétiques, parfums, teinture pour les cheveux qui contiennent des parabènes, éviter les pesticides dans le jardin, la peinture pour des travaux d'intérieur, n'acheter que des jouets certifiés sans phtalate. Ces mesures doivent être appliquées lors de la grossesse et les premiers mois de la vie en particulier* (Verbaere, I. in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 46).

Demonstrativní determinant v prvním analyzovaném syntagmatu „*ces gestes*“ má opět funkci endoforickou, na základě demonstrativní anafory ukazuje k následujícímu spojení z předcházejícího kontextu „*des gestes de précaution simples*“ opakováním slova „*gestes*“.

Druhé spojení „*ces mesures*“ využívá shrnující anafory, která ukazuje do jazykového kontextu k výčtu opatření vyjádřenému v předchozí větě: „*ne pas chauffer directement au micro-ondes les aliments dans les emballages en plastique, ne pas stocker longtemps les boissons dans les bouteilles en plastique, réduire, voire supprimer l'utilisation de cosmétiques, parfums, teinture pour les cheveux qui contiennent des parabènes, éviter les pesticides dans le jardin, la peinture pour des travaux d'intérieur, n'acheter que des jouets certifiés sans phtalate*“.

Závěr

Z celkového počtu 30 demonstrativních determinantů a 24 demonstrativních zájmen jsme na 10 ukázkách analyzovali použití 10 demonstrativních determinantů a 10 demonstrativních zájmen. Všechna demonstrativa opět mají endoforickou funkci,

ukazují do jazykového kontextu, nenašli jsme žádné, které by ukazovalo exoforicky do komunikační situace, společně sdílené zkušenosti či textového pole.

Většina demonstrativních determinantů (9 případů z 10) ukazuje anaforicky do jazykového kontextu, a to prostřednictvím lexikální shrnující anafory (7 případů), méně často pomocí lexikální anafory demonstrativní (2 případy); pouze 1 demonstrativní determinant je identifikován kataforicky.

Z 10 demonstrativních zájmen je jich 5 identifikováno anaforicky (částečná reprezentace – 1 případ, pojmová reprezentace – 2 případy, totální reprezentace – 2 případy), 2 demonstrativní zájmena jsou identifikována kataforicky (totální reprezentace – 2 případy). 2 demonstrativní zájmena ve formě jednoduché tvoří vytýkací konstrukci a 1 je součástí složeného tázacího zájmena, jejich sémanticko-textové funkce tudíž neanalyzujeme.

Všech 30 demonstrativních determinantů v textu má endoforickou funkci. Většina jich je identifikována anaforicky (29 případů), pouze v jednom případě ukazuje demonstrativní determinant kataforicky do následujícího jazykového kontextu. Z 29 anaforik představuje 8 demonstrativních determinantů lexikální anaforu demonstrativní, 21 demonstrativních determinantů představuje lexikální anaforu s využitím shrnujícího výrazu.

Z 24 demonstrativních zájmen jich má 11 funkci anaforickou (totální reprezentace – 8 případů, pojmová reprezentace – 2 případy, částečná reprezentace – 1 případ) a 3 mají funkci kataforickou (totální reprezentace – 3 případy). 4 demonstrativní zájmena tvoří prezentativní konstrukce, 2 demonstrativní zájmena vystupují v konstrukcích vytýkacích a 2 tvoří součást spojky a složeného zájmena, tudíž jejich sémanticko-textové funkce neanalyzujeme.

Conclusion

Les démonstratifs en Français et leurs rôles dans les textes de spécialité

Notre analyse est consacrée aux déterminants démonstratifs et aux pronoms démonstratifs. Notre but est de présenter dans la première partie de ce mémoire ces deux classes de mots, décrire leurs formes et leurs fonctions dans le discours et ensuite d'analyser leurs emplois dans les textes de spécialité.

En ce qui concerne les déterminants démonstratifs les grammaires contemporaines ne s'accordent pas au sujet de leur classification parmi les classes de mots. Une partie des théoriciens les classe parmi les adjectifs, l'autre (aujourd'hui plus nombreuse) distingue une catégorie indépendante de celle des adjectifs: les déterminants. Bien que les déterminants aient des points communs avec les adjectifs, comme par exemple l'accord en genre et en nombre avec le nom qu'ils précèdent, d'après nous, il faut distinguer deux classes de mots différentes: la classe des adjectifs et celle des déterminants.

Du point de vue morphologique il existe 4 formes simples du déterminant démonstratif: *ce, cet, cette, ces* et 8 formes composées, qui admettent les particules *-ci, -là* à la fin des noms déterminés. Toutes ces formes s'accordent en nombre et en genre avec le nom, qu'elles précèdent.

Du point de vue sémantique et textuelle, les déterminants démonstratifs font partie des déterminants identifiants (et non des déterminants quantifiants) dont la fonction est d'identifier et d'actualiser le nom dans l'énoncé. Il est possible de trouver le référent du groupe nominal formé par le déterminant démonstratif et le nom soit dans la situation d'énonciation soit dans le contexte linguistique ou encore dans la connaissance partagée des participants de la situation de communication. Il existe aussi des emplois affectifs du déterminant démonstratif où il n'est pas possible de trouver son référent parce qu'il n'existe pas. Dans ce cas avec le déterminant démonstratif on exprime les affections. Ce cas-là n'est pas pertinent pour notre analyse.

Les pronoms constituent une classe de mots homogène du point de vue syntaxique mais de point de vue sémantique et textuelle ils peuvent avoir beaucoup de fonctions et de valeurs référentielles différentes.

Les pronoms démonstratifs font partie des pronoms définis. Concernant leur morphologie il existe 6 formes simples du pronom démonstratif: *celui, celle, ce, ça, ceux, celles* et 10 formes composées, qui sont élargies par les particules *-ci, -là*.

Du point de vue sémantique et textuelle il faut distinguer les formes simples et les formes composées car elles peuvent présenter des fonctions diverses dans le discours. Les formes simples peuvent être identifiées uniquement à partir du contexte linguistique par contre on peut trouver l'antécédent de la forme composée dans la situation de communication et aussi dans le contexte linguistique.

Nous avons consacré notre analyse aux textes de spécialité qui sont caractérisés par les traits spécifiques, dont on peut relever par exemple: univocité, objectivité ou caractère explicite.

Les textes que nous avons choisis pour notre analyse viennent de trois domaines de communication – le texte scientifique, le texte didactique et le texte de vulgarisation scientifique, mais aussi de trois domaines de spécialité – la linguistique, la littérature et la médecine. Vu les traits caractéristiques des textes de spécialité nous présumons que les emplois du déterminant démonstratif et du pronom démonstratif leur seront conformes.

L'analyse des emplois des démonstratifs dans les trois textes a prouvé que les déterminants démonstratifs comme les pronoms démonstratifs contribuaient à la cohérence du texte et à son univocité en étant employés dans les textes dans les fonctions endophrasiques.

Dans les trois textes nous voyons les mêmes tendances: les déterminants démonstratifs sont le plus souvent identifiables dans le contexte anaphorique à l'aide de l'anaphore lexicale démonstrative (on reprend le même terme ou un synonyme) ou l'anaphore lexicale avec l'emploi d'un terme-résumé. Le premier type d'anaphore confirme l'objet de parole en le démontrant, le deuxième en résumant un ou plusieurs référents. Les deux types contribuent à l'univocité du texte, à son objectivité et à son caractère explicite. Nous avons vu que le déterminant démonstratif pouvait renvoyer dans le champ textuel plus précisément au plan d'énonciation du texte. On a vu aussi l'identification cataphorique des déterminants démonstratifs même si ce cas n'est pas fréquent dans les textes choisis. Dans nos textes nous n'avons vu l'identification du déterminant ni dans la situation de communication ni dans la connaissance partagée.

En ce qui concerne les pronoms démonstratifs, même si la fréquence d'identification cataphorique est plus élevée que celle des déterminants démonstratifs, pour la plupart des cas les premiers ont leurs antécédents dans le contexte linguistique anaphorique. Ils peuvent représenter leurs antécédents totalement, partiellement ou conceptuellement comme nous l'avons vu dans notre analyse. Tous les pronoms

employés dans nos textes ne sont pas toujours en fonction substitut; il ne remplacent pas un élément du contexte linguistique dans tous les cas; ils peuvent faire partie de constructions diverses – les constructions emphatiques, les constructions à présentatif, les conjonctions ou les pronoms composés que nous avons vu dans notre analyse. Nous n'avons pas trouvé de cas où le pronom démonstratif serait en fonction déictique et il représenterait un élément de la situation de communication ou de la connaissance partagée.

Il est toujours possible de trouver les référents de tous les déterminants démonstratifs et de tous les pronoms démonstratifs dans le contexte linguistique qui ne leur est pas très éloigné – dans la même phrase, dans la phrase précédente ou suivante au maximum dans le même paragraphe, ce qui nous aide à mieux nous orienter dans le texte; par contre dans les textes littéraires on peut parfois trouver le référent qui anticipe un déterminant ou un pronom démonstratif qui est employé dans les pages ou chapitres suivants.

Nous n'avons pas trouvé de cas où l'emploi du déterminant ou du pronom ne serait pas conforme avec ce que l'on y a relevé. Comme nous l'avons déjà dit tous ces moyens linguistiques servent à mieux orienter le lecteur dans le texte, à rendre le texte plus clair, plus univoque et plus explicite.

Resumé

Francouzská demonstrativa a jejich funkce v odborném textu

Naše práce je rozdělena na dvě části. V první teoretické části jsme popsali francouzské demonstrativní determinanty a demonstrativní zájmena z několika hledisek: slovně-druhového, v případě determinantů jsme se zaměřili na rozdíl mezi kategorií determinantů a adjektiv, v případě zájmen jsme popsali specifika tohoto slovního druhu; dalším hlediskem je morfo-syntaktické, kdy jsme popsali všechny formy, kterých mohou demonstrativní determinant a demonstrativní zájmeno nabývat a v jakých syntaktických podmínkách je můžeme nalézt.

Posledním, pro naši analýzu nejdůležitějším hlediskem je sémanticko-textové, kde jsme charakterizovali funkce demonstrativního determinantu a demonstrativního zájmena v textu. Referent demonstrativního determinantu může být identifikován několika způsoby: v komunikační situaci, v jazykovém kontextu nebo společně sdílenou zkušeností účastníků komunikace.

Sémanticko-textové funkce demonstrativních zájmen se liší podle toho, zda vystupují v textu ve formě jednoduché nebo složené. V případě jednoduché formy se jejich antecedent může nacházet pouze v jazykovém kontextu, v případě formy složené ho můžeme najít v jazykovém kontextu i v komunikační situaci. Pro naši další analýzu je důležitá funkce endoforická, tedy identifikace v jazykovém kontextu.

V druhé praktické části práce jsme analyzovali užití demonstrativních determinantů a demonstrativních zájmen v odborných textech, které pocházejí ze tří různých odborných oblastí a reprezentují tři typy odborných textů: vědecký text, didaktický a populárně naučný. Výsledky, ke kterým jsme došli po analýze zhruba jedné čtvrtiny demonstrativ uvedených v textu, reprezentují tendence užití všech demonstrativ v textu. Všechny demonstrativní determinanty a demonstrativní zájmena mohou být identifikovány na základě jazykového kontextu, nesetkali jsme se s případem ukazování do komunikační situace ani do společně sdílené zkušenosti. Tento způsob identifikace demonstrativ – v jazykovém kontextu – přispívá ke koherenci odborného textu, k jeho jednoznačnosti, objektivitě a explicitnímu charakteru.

Summary

French demonstratives and their function in scientific texts

Our dissertation is divided in two parts. In the first part, the theoretic one we described French demonstrative determiner and demonstrative pronoun from several points of view. The first one is the word species point of view; as for determiners, we focused our mind on the differences between the class of determiner and adjective, as for pronouns we gave a detailed description of the specifics of this word species. Another point of view is the morphosyntactic one; here we described all the forms of the demonstrative determiner and of the demonstrative pronoun and in which syntactic conditions they can be found.

The last one is the semantic/communicative-textual point of view in which we defined the functions of demonstrative determiner and demonstrative pronoun in the text. The determiner demonstrative can refer to the situation of communication, to the linguistic context or to shared experience.

The semantic/communicative-textual functions are different for the pronouns in the simple forme and the composite one. In case of the simple forme of the pronoun demonstrative its antecedent can be found only in the linguistic context, in case of the composite forme it can be found both in the linguistic context and in the situation of communication. The endophoric function (the identification in the linguistic context) is important for our analysis.

In the second part of our dissertation we analysed the use of the demonstrative determiner and the demonstrative pronoun in a scientific texts, which represent three different scientific fields and three types of scientific texts: the scientific text, the didactic text and the popular science text. The results, we have gained in the analysis of the quarter of demonstratives in the texts, can be applicable on all the demonstratives in the texts. All the demonstrative determiners and all the demonstrative pronouns are identified in the linguistic context, we didn't find any case of the identification in the situation of communication or in the shared experience. This way of identification of the demonstratives – in the linguistic context – contributes to the coherence of the scientific text, to its unequivocalness, objectivity and the explicit character.

Seznam použité literatury

Odborná literatura:

- Balmet, S. E., De Legge, M. H. (1992) – Pratiques du français scientifique, Hachette / Aupelf, Vanves.
- Čechová, M., Krčmová, M., Minářová, E. (2008) – Současná stylistika, Lidové noviny, Praha.
- De Salins, G.-D. (1996) – Grammaire pour l'enseignement / Apprentissage du FLE, Didier / Hatier, Paris.
- Grevisse, M. (1986) – Le bon usage, Duculot, Paris.
- Guillot, C. (2006) – Le démonstratif en français. Présentation, Langue française, r. 38, č. 152, Paris, s. 3-8.
- Hendrich, J., Radina, O., Tláskal, J. (2001) – Francouzská mluvnice, Fraus, Plzeň.
- Hlavsa, Z., Daneš, F., Grepl, M. (1987) – Mluvnice češtiny 3. Skladba, Academia, Praha.
- Charaudeau, P. (1992) – Grammaire du sens et de l'expression, Hachette, Paris.
- Loucká, H. (2010) – La communication verbale et le texte, Karolinum, Praha.
- Maingueneau, D. (1994) – L'énonciation en linguistique française, Hachette, Paris.
- Perret, M. (1994) – L'énonciation en grammaire du texte, Nathan, Paris.
- Petr, J. a kol. (1986) – Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví, Academia, Praha.
- Riegel, M., Pellat, J.-Ch., Rioul, R. (2009) – Grammaire méthodique du français, PUF, Paris.
- Šabršula, J. (1975) – Slovní druhy současné francouzštiny, Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- Šabršula, J. (1986) – Vědecká mluvnice francouzštiny, Academia, Praha.
- Tomassone, R. (2002) – Pour enseigner la grammaire, Delagrave Édition, Paris.
- Wagner, R.-L., Pinchon, J. (1962) – Grammaire du français classique et moderne, Hachette, Paris.
- Weinrich, H. (1989) – Grammaire textuelle du français, Didier / Hatier, Paris.
- Wilmet, M. (2010) – Grammaire critique du français, Duculot, Bruxelles.

Rozebíraná díla:

- Debrenne, M. – L'interprétation des erreurs des russophones en Français Langue Étrangère in Bertrand, O. et alii, (2005) – Diversités culturelles et apprentissage du français, Éditions de l'École Polytechnique, Palaiseau Cedex.
- Laurin, M. (2006) – Anthologie littéraire du Moyen Âge au XIXe siècle, Beauchemin, Montréal.
- Verbaere, I. (2012) – Notre fertilité est-elle en danger? in Ça m'intéresse, 2012, č. 374, s. 42 – 46.